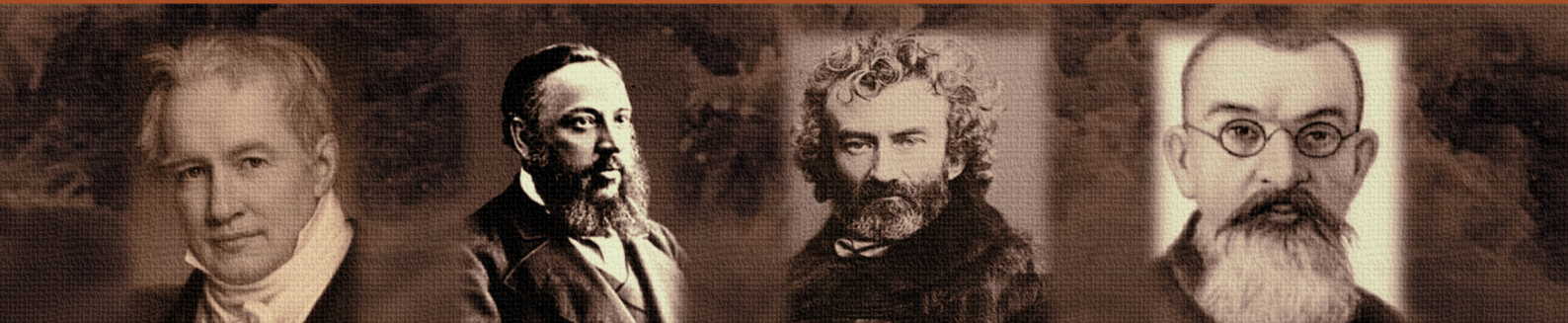

Логінова А. О.

НАУКОВА СПАДЩИНА ГЕОГРАФІВ

Навчально-методичний посібник

Логінова А. О.

НАУКОВА СПАДЩИНА ГЕОГРАФІВ

Навчально-методичний
посібник

УДК 373.5.016:9

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 13 від 28 листопада 2024 року)

Рецензенти:

Кобернік С.Г., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики навчання природничих дисциплін природничого факультету Українського державного університету імені М. П. Драгоманова

Духницький Ю.О., учитель географії школи №35 м. Києва

Експерт:

Яценко В.С., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник відділу навчання географії та економіки Інституту педагогіки НАПН України.

Логінова А. О.

Наукова спадщина географів: навчально-методичний посібник.
(Електронне видання) / Київ: Педагогічна думка, 2024. – 99 с.

ISBN 978-966-644-652-0

Навчально-методичний посібник «Наукова спадщина географів» містить комплекс ігор, завдань, технологій для ефективної організації та результативності навчання географії в закладах загальної середньої освіти. Основна мета – імплементація наукової спадщини географів у навчальний процес для популяризації української науки, сприяння розвитку пізнавального інтересу в учнів, формуванню цілісної картини світу та географічної культури.

Навчально-методичний посібник призначений для вчителів, студентів, педагогів закладів позашкільної освіти, а також усіх, хто цікавиться проблемою збереження та вивчення унікальної наукової спадщини географів.

ISBN 978-966-644-652-0

© Інституту педагогіки НАПН України, 2024

© Логінова А.О., 2024

© Педагогічна думка, 2024

Зміст

Вступ.....	5
Використання наукової спадщини в освітньому процесі.....	6
Конспекти уроків.....	9
«Географія» 6 клас.....	9
«Географія» 7 клас.....	19
«Географія» 8 клас.....	43
«Географія» 9 клас	70
Список використаної літератури.....	94
QR-коди використаної літератури.....	96

Вступ

Концептуальні документи Нової української школи наголошують на формуванні в учнів наукового розуміння природи й технологій, компетентності у природничих науках. Так, школі належить основна роль у формуванні активних творців нового життя в Україні, вихованні їхньої національної самосвідомості та культури. Але без минулого немає й майбутнього. І саме на цьому акцентовано зміст конспектів уроків «Наукова спадщина географів». Кожна наукова праця вченого, кожне відкриття – це культурно-історична цінність українського народу, довгий період спроб, невдач, злетів і падінь в житті постаті. Залучаючи оригінали наукових творів на уроки географії, ми не тільки розширюємо кругозір учня, а й формуємо у дітей національні світоглядні позиції, ідеї, переконання, адже кожен вчений є представником географічної думки певної історичної епохи. Наукова спадщина є оригінальним засобом, що ілюструє науковий результат, є ресурсом для стимулювання і розвитку творчого наукового мислення учнів, яку слід берегти і пишатись тими здобутками, що передали нам у спадок минулі покоління вчених.

У результаті використання конспектів уроків з науковою спадщиною здобувачі освіти будуть знати:

- історію відкриття материків та навколосвітні подорожі;
- особливості життя, культури та релігії різних народів та етносів;
- унікальні природні умови та ресурси України;
- структуру світового господарства та її відображення в економіці України.

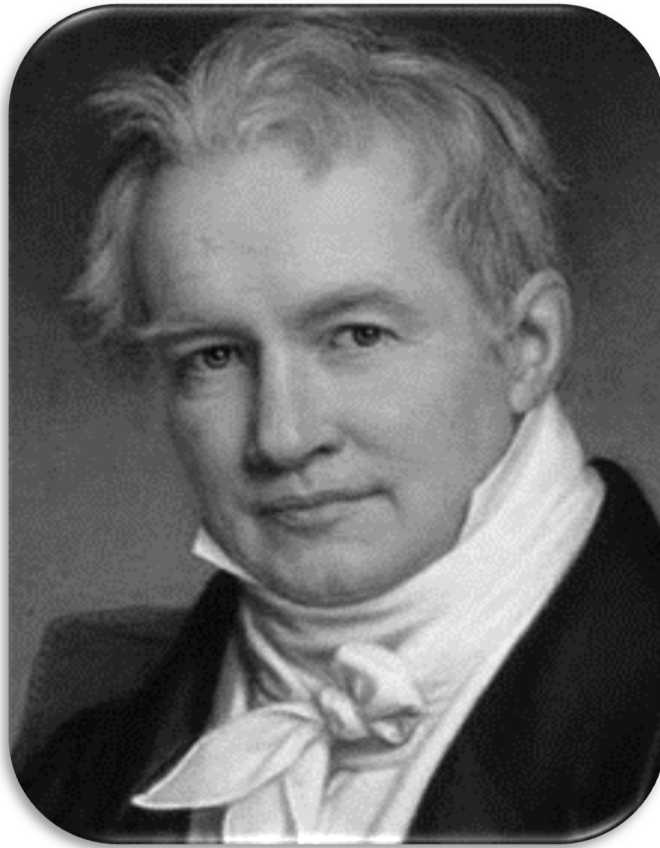
А також вміти:

- працювати з першоджерелами та давати свою оцінку інформації;
- читати і використовувати карту;
- створювати власні проекти та анімації;
- пояснювати географічні процеси і явища;
- давати аналіз наслідків людської діяльності.

Використання наукової спадщини в освітньому процесі

<i>Назва розділу програми</i>	<i>Тема навчальної програми</i>	<i>Вчений, мандрівник, дослідник</i>	<i>Наукова спадщина</i>	<i>Засіб реалізації</i>
6 клас				
ВСТУП	Особливості організації власних географічних спостережень	А. фон Гумбольдт	«Картини природи»	Скрайбінг
РОЗДІЛ I. Земля на глобусі та карті	Глобус – модель Землі	Ю.Ф. Лисянський	«Подорож навколо світу на шлюпі «Нева» в 1803-1806 р.р.»	Анімація «Prezi»
РОЗДІЛ I. Земля на глобусі та карті	Зображення Землі на карті	Р.І. Сосса	«Історія картографування території України»	Приєм «Шпаргалка»
7 клас				
РОЗДІЛ III. Природа материків	Африка	Є.П. Ковалевський	«Подорож у внутрішню Африку»	Буктрейлер
РОЗДІЛ III. Природа материків	Австралія	М.М. Миклухо-Маклай	«Мандри Новою Гвінеєю (Щоденники мандрів 1872-1885). Том 1»	Театральна постановка
РОЗДІЛ III. Природа материків	Антарктида	Р. Скотт	«Щоденник полярного капітана»	Проблемне навчання
РОЗДІЛ III. Природа материків	Євразія	В.Г. Григорович-Барський	«Мандри святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік»	Метод «Фішбоун»
РОЗДІЛ IV. Природа океанів	Північний Льодовитий океан	Г.Я. Седов	«Як я відкрию Північний полюс»	Квест «Я підкорюю океан!»
8 клас				
РОЗДІЛ I. Картографічний образ	Географічні карти України	Г.Л. де Боплан	«Опис України»	Кейс

України		С.Л. Рудницький	Стінна фізична карта України. Масштаб 1:1 000 000, 1918 рік.	Методика порівняльного аналізу
РОЗДІЛ II. Природа України	Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси	П.А. Тутковський	«Форамініфери з третинних та крейдових відкладів Києва»	Написання есе
РОЗДІЛ II. Природа України	Природні комплекси (ландшафти)	П.Ш. Шищенко	«Прикладна фізична географія»	Формула антропогенного перетворення ландшафту
		М.Д. Гродзинський	«Ландшафтознавство»	Технологія «Insert»
		О.М. Маринич	«Українське Полісся»	Розробка плану доповіді за схемою
РОЗДІЛ III. Природокористування	Природні ресурси як чинник суспільного розвитку	М.М. Паламарчук	«Раціональне використання природних ресурсів»	Географічний аукціон
9 клас				
РОЗДІЛ I. Населення України і світу	Етнічний, релігійний склад	П.П. Чубинський	«Праці етнографічно-статистичної експедиції в Західно-Руський край»	Рольова гра
РОЗДІЛ II. Національна і світова економіка	Національна економіка	О.І. Шаблій	«Соціально-економічна географія України»	Інфографіка
РОЗДІЛ II. Національна і світова економіка	Сільське господарство	В.Г. Кубійович	«Географія українських і сумежних земель»	Прийом «Картографічна лабораторія»
РОЗДІЛ II. Національна і світова економіка	Торгівля	А.С. Синявський	«УСРР і Близький Схід у світлі геополітики (Проблема торговельних зв'язків)»	Прийом «Шести капелюхів»
РОЗДІЛ II. Національна і світова економіка	Туризм	К.В. Мезенцев	«Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація»	Проект «Планування рекреаційної інфраструктури міста»

Александр фон Гумбольдт **(1769 - 1859)**

Німецький географ, натураліст і мандрівник, один із засновників географії як самостійної науки. За широту наукових інтересів сучасники називали його «Аристотелем ХІХ століття». Приділяв велику увагу вивченню клімату, розробив метод ізотерм, склав карту їхнього розподілу і фактично дав обґрунтування кліматології як науки. У 1789 році Гумбольдт здійснив подорож Західною Німеччиною, потім по Рейну і написав свою першу наукову працю. Вже наступного року Гумбольдт об'їхав Голландію, Англію, Францію, займався дослідженням природи країн Центральної і Південної Америки, винайшов шахтарську лампу, що не гасла і машину для вентиляції повітря на шахтах. Вперше в світі відкрив величезне родовище калійної солі, родовище кам'яного вугілля і цвинтар мастодонтів у Боготі (Колумбія). Основні праці: «Космос», «Картини природи».

ВСТУП

Тема «Особливості організації власних географічних спостережень»

Мета: повторення та узагальнення знань про природу, отриманих учнями на уроках природознавства; вдосконалення вмінь вести спостереження за явищами природи та оформляти результати; виховання пізнавального інтересу до навколишнього світу.

Обладнання: підручник, атлас, конспект, мультимедійне забезпечення.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Вірю/не вірю»

Вчитель проговорює твердження, а учні мають визначити чи є воно правдивим.

- Слово «географія» у перекладі з грецької мови означає «землеопис» (+)
- До природничих наук належить: географія, історія, біологія та хімія (-)
- Атмосфера, гідросфера, літосфера, біосфера взаємодіють між собою і утворюють географічну оболонку (+)
- Географи – це учені, які вивчають побут і культуру древніх цивілізацій за збереженими рештками їх життєдіяльності (-)
- Ератосфена вважають «батьком географії» (+)

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Одним із головних методів будь-якого дослідження був і залишається метод спостереження й аналізу отриманих даних. Які ж спостереження ви можете проводити самостійно? Це насамперед спостереження за погодою, висотою Сонця над горизонтом, сезонними змінами в природі. Такі види спостережень вам уже відомі з курсів початкової школи та природознавства. Однак цього року ваші спостереження матимуть певну ціль і призначення.

IV. Вивчення нового матеріалу

Запишіть визначення «географічні дослідження», назвіть їх види. Розкажіть про прилади та обладнання, які використовують географи, наприклад:

компас, термометр, флюгер, навігатор, сейсфмограф, батискаф. Запитайте в учнів, яке значення мають такі винаходи для людства? Наведіть приклади джерел географічної інформації та поясніть про важливість їх збереження.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок за допомогою технології «Скрайбінг»

Вивчаючи теорію на уроці, передбачену навчальною програмою, запропонуйте школярам переосмислити її та подати у формі «Скрайбінгу». Спочатку необхідно познайомити клас з уривком твору Александра фон Гумбольдта «Картини природи», як одним із джерел географічної інформації. Попросіть учнів розробити сценарій своєї майбутньої розповіді, прописати короткі репліки і оформити почуту інформацію у формі яскравих наочних малюнків у конспекті. Далі, запропонуйте створити анімацію своєї розповіді в програмах – PowToon, Sparkol VideoScribe або Moovly.

Картини природи

«Наука не може бути позбавлена пристрасті: дослідник повинен бути відданий своїй справі, відчувати живий інтерес до спостережень і відкриттів, щоб проникнути в глибину природи. Неможливо зрозуміти природу, не вийшовши за межі своєї країни, не завітавши до різних кліматичних зон і не дослідивши віддалені куточки Землі. Мандрівник, що відправляється у подорож до природи, стає свідком її величі і складності. Я спостерігав, як різні рослини змінюються в залежності від висоти, кліматичних умов і навіть хімічного складу ґрунту, і тому кожне нове спостереження стає експериментом, який дозволяє нам розкрити зв'язки між різними явищами природи. Задоволення від спостереження природи можна досягти лише тоді, коли ми намагаємось не тільки побачити її, а й зрозуміти, полюбити. Карти і мапи є тим мостом між теорією та практикою, що дозволяє поєднати знання, отримані шляхом спостережень, з реальними географічними даними.»

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника
2. За допомогою мережі Інтернет випиши імена та основні напрями роботи сучасних географічних дослідників.

Лисянський Юрій Федорович **(1773 - 1837)**

Мореплавець українського походження, географ, океанограф. Під час навчання в Морському кадетському корпусі та стажування у Великій Британії знайомиться з Іваном Крузенштерном. У 1802 році приймає пропозицію свого друга щодо участі в навколосвітній подорожі та вирушає на купівлю двох шлюпів «Надія» та «Нева». Важливими наслідками експедиції Юрія Лисянського були астрономічні виміри, відкриття нових земель, перший в світі опис Гавайських островів, які тоді іменувалися Сандвичеві, створення карти Аляскінської затоки, географічні описи Маркізьких островів, розробка словника мови тубільців, збирання геологічних та ботанічних колекцій. І нині на карті світу є острів Лисянського, півострів на березі Охотського моря та гора на острові Сахалін. Основні праці: «Подорож навколо світу», «Збірник малюнків та карт».

Розділ І. Земля на глобусі та карті

Тема «Глобус – модель Землі»

Мета: познайомити учнів з історією виникнення моделі Землі, вченими, які доводили її кулястість; удосконалювати навички роботи з першоджерелами про вивчення Землі; сприяти розумінню географічних наслідків навколосвітніх подорожей.

Обладнання: конспект, контурна карта півкуль, атлас, проектор.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Хто швидше?»

Кожен ряд учнів отримує листок із запитаннями. По команді вчителя кожен учень в ряду відповідає лише на одне запитання і передає листок наступному. Як тільки учасники відповіли на всі запитання, вчитель перевіряє листок і коментує відповіді учнів.

Запитання:

- *Географія – це _____*
- *Земля має форму _____*
- *Як люди, спостерігаючи за кораблями, дізналися, що Земля має кулясту форму? _____*
- *В якій країні вірили, що Земля лежить на спинах слонів? _____*
- *За допомогою яких кольорів зображена на глобусі наша планета? _____*
- *Напишіть, які джерела географічної інформації використовують мандрівники _____*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

У пригодницькому роман Жюль Верна «Навколо світу за 80 днів» герої книги вирушають у мандрівку на повітряній кулі, наповненій воднем. А за який час зараз можна здійснити навколосвітню подорож? Перша справжня

навколосвітня подорож тривала 1080 днів, а зі 265 учасників додому повернулися лише 18. Чому? Які труднощі спіткали їх у дорозі? Про це дізнаємось сьогодні на уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

Поясніть особливості форми і розміру Землі. Нагадайте, що означає поняття «навколосвітня подорож». Розкажіть про подорожі Марко Поло, Фернана Магеллана, Джеймса Кука, українця Юрія Лисянського. Дайте визначення поняття «глобус» та згадайте про «Земне Яблуко» Мартіна Бехайма. Поясніть, як глобус можна використовувати для отримання географічної інформації.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Для досягнення позитивних результатів на етапі закріплення нових знань варто залучати засоби інформаційно-комунікаційних технологій. Зручним для використання на уроці є хмарне програмне забезпечення «Prezi». Ця платформа дає можливість для вчителів створювати і зберігати анімовані та мультимедійні презентації, використовуючи оригінали географічних праць вчених. За покликанням або QR-кодом пропоную переглянути презентацію на тему «Навколосвітня подорож на шлюпі «Нева», яка створена за допомогою цитат з однойменного твору Юрія Лисянського.

<https://prezi.com/view/64CrafQ5jMM3TlbltlyQ/>

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника
2. З карти світу виписати географічні об'єкти, які названі на честь першовідкривачів.

Сосса Ростислав Іванович ***(1956)***

Український картограф, професор, Президент Української картографічної асоціації, член Президії вченої ради Українського географічного товариства. Головний редактор науково-технічного журналу «Вісник геодезії та картографії», член редколегій низки наукових фахових видань з географічних («Географія та основи економіки в школі») та історичних («Історико-географічні дослідження в Україні») наук. До кола наукових зацікавлень дослідника входять проблеми розвитку і становлення національної картографії, історії картографії, а також тематичне картографування, картбібліографія та бібліографія. Основні праці: «Історія картографування території України. Від найдавніших часів до 1920 р.», «Політико-адміністративні й адміністративні карти України (1918-2008 рр.)».

Розділ I. Земля на глобусі та карті

Тема «Зображення Землі на карті»

Мета: активізація та систематизація знань про способи зображення Землі з курсу природознавства; формування первинних знань про особливості зображення Землі на глобусі, географічній карті, плані місцевості; розвиток умінь визначати відмінності в зображеннях місцевості на рисунку, фото- й аерознімках, плані, пояснювати різницю між зображеннями земної поверхні на глобусі, плані, карті, аерофото- і космічних знімках.

Обладнання: конспект, різні види географічних карт, атлас, проектор.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Орієнтир»

Розкажіть учням ситуації, в які потрапили уявні мандрівники. Завдання для класу — допомогти мандрівникам правильно встановити кут азимута і повернутись додому.

- *Сьогодні зранку, коли океан нарешті заспокоївся, ми вийшли в маршрут у північному напрямі. Пройшовши 2 км, повернули на схід, знову пройшли 4 км, повернули на південь і пройшли ще 6 км. Вкажіть, яким азимутом можна позначити напрям з пункту виходу на кінцевий пункт?*
- *Весь маршрут ми успішно підіймались на Говерлу за кутом азимута 45°. Але вчора загубили карту і заблукали. Підкажіть, за яким кутом азимута нам повертатись додому?*
- *Літак з туристами сьогодні вранці відлетів за азимутом 315°. Наступний рейс тільки завтра ввечері. За яким азимутом капітану слід повернути літак на батьківщину?*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

З давніх-давен люди намагалися зобразити місцевість якомога точніше та докладніше. Археологічні розкопки свідчать про існування в давніх людей

малюнків і планів територій. Їх робили на камінні, бивнях мамонта, бересті. Довгий і важкий шлях пройшло людство, перш ніж навчилося складати географічні карти. Про це ви дізналися, вивчаючи тему «Глобус – модель Землі». Уявляєте, який переворот у розвитку географічної науки здійснив глобус Мартіна Бегайма – «Земне яблуко»? Навіщо ж людям потрібні точні зображення місцевості?

IV. Вивчення нового матеріалу

Покажіть різні зображення земної поверхні на глобусі, аерофотознімках, космічних знімках, планах, картах. Встановіть переваги та недоліки зображення земної поверхні на глобусі, карті та плані. Запишіть, що таке «масштаб», його види. Розкажіть про абсолютну і відносну висоту місцевості, їх визначення за допомогою горизонталей та шкалою висот.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

З наукової праці відомого українського картографа Ростислава Сосси обираємо дві старовинні карти. Далі, на кожному парту роздаємо ці обрані карти, а також таблиці з пропущеними колонками. Аналізуючи отримані карти, учні мають самостійно заповнити пропущені місця в таблиці. Наприклад, можна обрати Герефордську карту світу та карту України Йоганна-Баптиста Гоманна та заповнити пропущені місця в таблиці з характеристикою. Дана таблиця допоможе систематизувати нову інформацію та слугує «шпаргалкою» під час усної доповіді по темі.

Герефордська карта світу	
	XVIII ст.
Зображення території європейського Середньовіччя	
	Йоганн-Баптист Гоманн
Масштаб на карті відсутній	
	Лінія екватору на карті відсутня

Геревфордська карта світу Річарда де Белло (близько 1300 р.)

Карта України Й.Б. Гоманна (близько 1712 р.)

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника

2. В мережі Інтернет знайти програми або додатки для смартфона, які допоможуть мандрівнику не загубитись на новій місцевості (наприклад, Google Maps, Maps.me, View Ranger).

Ковалевський Єгор Петрович **(1809 - 1868)**

Географ, мандрівник, геолог, археолог, українського походження. Очолював експедиції до Чорногорії (з метою пошуку золота); детально описав рельєф країни, її геологічну будову, знайшов руїни Діоклеї, міста часів Римської імперії. Під час дослідження Африки у 1847 році на запрошення паші Мухаммеда Алі вирушає до Єгипту на пошуки золота та коштовного каміння. Також від царської влади отримав завдання уточнити розташування витоків Нілу. Подорожуючи Африкою, збирав відомості про місцеве населення і природу тих країн, що були невідомі європейцям. У Пекіні спорудив і облаштував геомагнітну обсерваторію. Основні праці: «Чотири місяці в Чорногорії», «Мандрівник суходолами і морями», «Подорож до внутрішньої Африки».

Розділ III. Природа материків

Тема «Африка»

Мета: ознайомити з планом вивчення географічного положення материка; характеризувати основні етапи його дослідження; розвивати творчу уяву, формувати стійкий інтерес до самостійної дослідницької діяльності.

Обладнання: атлас, контурна карта, конспект, підручник.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Спіймай помилку»

Вчитель проговорює факти, включаючи малопомітні помилки. Учні вказують на них та виправляють.

«Площа поверхні Земної кулі становить 510 млн. км². Меншу її частину займає Світовий океан. Він поділяється на три океани: Тихий, Атлантичний та Північний Льодовитий. Вони розділяють весь суходіл на материки й острови. Таких материків існує 7: Європа, Азія, Африка, Північна і Південна Америка, Австралія та Антарктида»

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Сьогодні ми з вами дізнаємось про материк, в якому проживає найбільша тварина суходолу – слон, розташовано найдовше в світі озеро Танганьїка, зафіксована найвища в світі температура +58 °С. Ви вже здогадались тему нашого уроку? Так – це Африка.

IV. Вивчення нового матеріалу

Розкажіть про походження назви «Африка». Дайте характеристику географічного положення Африки за планом: розташування відносно екватора та нульового меридіана; розташування в кліматичному поясі та природній

зоні; якими морями та океанами омивається; розташування щодо інших материків; крайні точки, координати; протяжність материка з півночі на південь, із заходу на схід; площа території та місце за цим показником серед інших материків. Розкажіть про дослідження та освоєння Африки Бартоломео Діашем, Васко да Гамою, Девідом Лівінгстоном, Єгором Ковалевським.

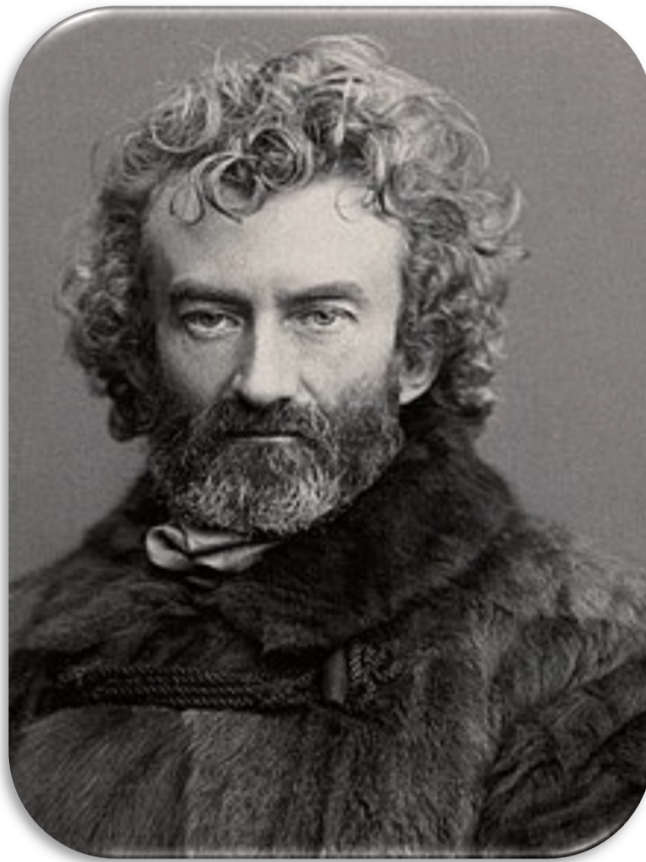
V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Запропонуйте школярам відчутти себе справжніми режисерами і створити коротке відео за мотивами книги Є.П. Ковалевського «Подорож у внутрішню Африку». Перш ніж приступати до виконання проєкту, необхідно розробити детальний план роботи, а також розподілити обов'язки між учасниками команди (якщо проєкт груповий). Узгодьте з учнями, до якого розділу книги вони будуть створювати сценарій. Надалі слід розділити ролі, продумати костюми, інтер'єр, музичний супровід. Для монтажу відзнятого матеріалу можна використовувати Windows Movie Maker. Якщо озвучення тексту передбачено сценарієм допоможе зручний безкоштовний редактор Ashampoo Music Studio 2018. Важливо зауважити, що тривалість готового матеріалу не має перевищувати трьох хвилин — оптимальний час, щоб утримати увагу потенційного глядача.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника
2. Нанести на контурну карту об'єкти берегової лінії Африки.

Миклухо-Маклай Микола Миколайович (1846 – 1888)

Відомий мандрівник, антрополог, етнограф, географ та дослідник народів Південно-Східної Азії, Австралії й Океанії. Боровся за захист прав папуасів, проти підготовки колоніального розділу Нової Гвінеї, проти анексії Берега Маклая Німеччиною, а також виступав проти расизму та колоніалізму. Вчений першим спрогнозував крах світової колоніальної системи, склав перший проєкт загальної декларації прав людини. Рід Миклухо-Маклая відомий своїм походженням від сміливих козаків Війська Запорозького. Тому Микола Миколайович приїздив до Малина вивчати побут, звичаї, традиції поліщуків; цікавився походженням древлян, їхньою історією. Основні праці: «Подорожі на берег Маклая», «Подорожі у 1870-1874 р.р. Щоденники, дорожні нотатки, звіти».

Розділ III. Природа материків

Тема «Австралія»

Мета: сформувати в учнів загальне уявлення про своєрідність природи Австралії; сформувати уявлення про особливості заселення населення в регіоні, історію дослідження; виховувати допитливість, спостережливість та креативність.

Обладнання: костюми для персонажів, глобус, карта світу.

Урок-театр «Подорожі Миклухо-Маклая до Нової Гвінеї»

I. Організаційний момент

Заздалегідь готуємо сценарій за твором Миколи Миклухо-Маклая «Мандри Новою Гвінеєю», розподіляємо ролі, костюми та прикрашаємо сцену (за бажання, запрошуємо батьків, старшокласників, вчителів).

II. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Ведучий 1: Ми розмовляємо на різних мовах, сповідуємо різні релігії, маємо унікальний зовнішній вигляд, зберігаємо культуру і традиції, але всіх об'єднує унікальна планета Земля. Ще на початку першого тисячоліття чисельність населення становила 230 млн. осіб. Нині чисельність населення перевищує 7 млрд. і продовжує зростати швидше, ніж б'ється серце людини.

Ведучий 2: Ми знаємо про Магеллана, який довів, що Земля має форму кулі; про Христофора Колумба, який відкрив Америку. Сьогодні ми познайомимося ще з одним чудовим мандрівником - Миколою Миклухо-Маклаєм і разом з ним вирушаємо у подорож до Нової Гвінеї.

III. Вивчення нового матеріалу

Історик: Микола Миколайович Миклухо-Маклай повернувся з подорожі до Червоного моря (*показує на карті*) і розповів вченим Петербурга про все, що

побачив. Про хоробрих жителів пустельних берегів. Про жорстоких торговців невольниками, про рибалок, про терплячих наїзників верблюдів. Коли він закінчив свою розповідь, його запитали:

Вчений: Які наукові питання займають вас тепер?

Миклухо-Маклай: Мене більше турбують люди... Деякі вчені вважають, що негри, папуаси і інші тубільці з темним або шоколадним кольором шкіри - нижча порода людей. Що вони - неповноцінні люди... Шкіра у них, бачте жорстка, руки-ноги коротше або довше наших. Волосся росте не як у європейців, а пучками. І голова зовсім іншої форми, а тому мовляв, вміщує менше мізків, ніж наші з вами голови... А я вважаю, все це дурниця. Ось тому я і хочу вивчати папуасів, яких ніхто не вивчав. І довести зовсім протилежне! Але для цього треба відправитися на Нову Гвінею (*показує на карті*). А вона ще далі, ніж берега Червоного моря. Звичайно, дістатися туди важко... але можливо. Я доберуся. Буду жити серед папуасів. Дізнаюся їх мову і звичаї. І зберу докази, що людей нижчої раси не існує. Всі люди народжені на Землі людьми...

Історик: І звернувся Микола Миколайович до головного адмірала корабля «Вітязь», розповів йому про Нову Гвінею. Адмірал настільки захопився цією ідеєю, що погодився йому допомогти. З перших днів на кораблі моряки полюбили Миколу Миколайовича. Він був людиною товариською, доброю, багато знав історій. Особливо подружився з офіцером Іваном Івановичем Раткевичем.

Іван Іванович: Ти знаєш, я дуже хвилююсь за тебе. Всі, хто був на цих островах раніше писали про тубільців всякі жахи. Нову Гвінею називають Папуазією, а папуасів описують не інакше, як лютими людодідами. Бережи себе!

Моряк: А я чув, що дикуни Гавайських островів (*показує на карті*) убили і з'їли капітана Кука. Та ж доля спіткала на Філіппінських островах (*показує на карті*) бідного Магеллана.

Миклухо-Маклай: Ці мандрівники прийшли до тубільців з гарматами і рушницями. А я піду без зброї. На острів я беру зброю тільки для полювання і ніколи не направлю її на тубільців, щоб не сталося. Довіру цих людей можна завоювати тільки добротою. Доброта – зрозуміла для всіх мова!

Історик: 7 вересня 1871 року моряки «Витязя» побачили гористий берег, зелений від густого тропічного лісу. Це була Нова Гвінея, найбільший після Гренландії острів на Землі. У підзорні труби і біноклі можна було розглянути пальмові дахи і темні фігури людей.

Іван Іванович: Колись цей берег назвуть твоїм іменем...

Миклухо-Маклай: Це не головне. Бачиш пагорб на березі? Там підготуємо хатину. І якщо мені все-таки буде загрожувати небезпека, я заховаю свої щоденники он під тим деревом. Запам'ятай, будь ласка, але сподіваюсь, що цього не станеться.

Ведучий 1: Спустили моряки шлюпки і попливли до берега. Першим спустився на берег Миклухо-Маклай і робота над облаштуванням хатини закипіла.

Ведучий 2: Проходили дні. Микола Миколайович продовжував вести щоденник і досліджувати нову землю.

Миклухо-Маклай: *(сидить під деревом і записує щоденник)* Всі ці дні я був зайнятий будівництвом хатини. Моя хатина мала 7 футів ширини і 14 довжини, поділена навпіл перегородкою з брезенту. Одну половину я призначив для себе, а іншу для моїх слуг - Ульсона і Боя. Через тиждень хатинка була готова. Корабель повинен йти далі. Я в останній раз піднявся на борт «Витязя» попрощатися з усіма. Іван Іванович вирішив мені неодмінно що-небудь подарувати. І запропонував свій револьвер зі срібною ручкою. Я відмовився. До чого револьвер? Я ж твердо вирішив зброєю не користуватися. Тоді Іван Іванович простягнув відмінний морський бінокль і сказав:

Іван Іванович (*голос за сценою*): У цей бінокль ви будете оглядати море. І коли за вами прийде корабель, ви помітите його здалеку.

Миклухо-Маклай: У той же день корвет знявся з якоря і пішов у відкрите море. А ми залишились на березі.

Ведучий 1: Якщо хочеш заслужити довіру, міркував Миклухо-Маклай, довіряй сам! І відправився в найближче папуаське селище. Вчений вирішив взяти з собою тільки записну книжку і олівець. (*Миклухо-Маклай ходить по сцені*) Прихід його був несподіваним для папуасів. Вони переполошилися, сховали жінок і дітей і з тривогою стежили за кожним рухом непрошеного гостя.

Ведучий 2: Раптом хтось пустив стрілу. (*пролітає стріла*) Вона пролетіла буквально повз його носа, як попередження: краще мовляв йди. Він озирнувся, побачив рогожу, ліг на неї і...скоро заснув, стомлений спекою і дорогої.

Ведучий 1: (*з'являються папуаси, підходять до сплячого мандрівника зі списками*) Папуаси були стурбовані, вони не могли зрозуміти поведінку білого, але не чіпали його. Прокинувшись, Миклухо-Маклай встав, попрощався з усіма кивком голови і пішов до себе. Так він познайомився з папуасами. (*Миклухо-Маклай сідає на край сцени і замальовує зовнішній вигляд папуасів. Папуаси танцюють, ходять навколо вогнища*)

Ведучий 2: Йшли дні, Миклухо-Маклай повертався до папуасів і продовжував вести щоденник спостережень. Вони до нього настільки звикли, що мандрівник подружився з місцевим папуасом Туєм.

Миклухо-Маклай: (*проговорює текст і дивиться на папуаса Туя*) Я знову глянув на тубільця, який, посміхаючись, показував на осколки скла і на свою верхню губу. Тут я помітив, що він виголив вуса і бороди. Це так змінило обличчя мого старого знайомого, що я його спершу зовсім не впізнав. Це безумовно відкриття, що склом зручно голитися до якого Туй дійшов абсолютно самостійно. Я подарував йому дзеркало, з яким він негайно і втік

в село, ймовірно, похвалитися подарунком. Цей подарунок спонукав інших тубільців відвідати мене. Вони принесли мені кокосів і цукрового очерету, на що я відповів порожньою коробкою і цвяхами середньої величини.

Ведучий 1: Так минув рік. Дуже багато встиг зробити Маклай. Він склав словник! папуаського мови. Зібрав колекцію тубільного зброї, посуду, музичних інструментів. Тепер Маклай був готовий повертатись додому і міг довести вченим, що папуаси нітрохи не гірше білих.

Історик: Настав день прощання з папуасами. Папуаси знали, що Маклай їде. Вони зрозуміли це, коли побачили великий корабель. Жителі всіх сіл зібрались на березі і просили Маклая залишитися на острові, не кидати їх. Корвет відплив вранці, зі сходом сонця. Туман в гірських долинах острова танув і зникав. Папуаси кричали, а на корветі їх розуміла тільки одна людина. Берег зовсім віддалився, перетворився в темну смужку. А Маклай все стояв на кормі, дивився назад. Йому здавалося, що він все ще чує голоси своїх темношкірих друзів: «Повертайся, Маклай! Повертайся!».

IV. Підсумок уроку

Ведучий 2: Нині ім'я самовідданого вченого, відважного мандрівника і великодушного Людини відомо і на батьківщині, і в далекій Новій Гвінеї. У 1996 році, в рік 150-річчя від дня народження Миклухо-Маклая, ЮНЕСКО назвало його Громадянином світу. А 2011 рік Українське географічне товариство оголосило Роком Миклухо-Маклая в Україні у зв'язку зі 165-річчям від дня народження великого дослідника.

Роберт Фолкон Скотт **(1868-1912)**

Британський морський офіцер. Навесні 1912 року Скотт із колегами (в складі команди був українець Антон Омельченко) підкорили Південний полюс. Під час експедиції Скотт вирішив майже відмовитись від використання тяглових собак для перевезення вантажу: першу частину шляху мали подолати маньчжурські поні та дизельні трактори, а на фінальній стадії люди мали самі впрягтися в сани з харчами та обладнанням і дотягти їх до полюса. У дорозі в щоденнику Скотта з'являються записи про «український гопак», «каторжну працю» та надзвичайне виснаження членів команди, але повернутись на зимову базу він не сховавав. Проте за кілька кілометрів до полюса вони побачили залишки табору норвезької експедиції Амундсена, що побувала там на місяць раніше. Тоді ж керівник експедиції записав: «Норвежці випередили нас і досягли полюса першими...»

Розділ III. Природа материків

Тема «Антарктида»

Мета: сформувати в учнів уявлення про Антарктиду як унікальний природний комплекс Землі; розкрити історію відкриття і дослідження материка; показати роль українців у дослідженні Антарктиди.

Обладнання: карта Антарктиди, атласи, глобус, проектор, зображення дослідників.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Географічна розминка»

- Який материк називають «найсухішим»?
- Як називають корінне населення Австралії?
- Що називають «криками»?
- Які ендемічні тварини проживають в Австралії?
- Якою продукцією на світовому ринку відома Австралія?

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Сьогодні ми познайомимось з материком, який називають «край Землі», «материк за хмарами», «королева холоду», «крижаний континент». Як ви думаєте, чому саме цю територію так назвали? Хто там проживає? Все це ми з'ясуємо протягом уроку.

IV. Вивчення нового матеріалу

З'ясуйте географічне положення материка та його особливості. Поясніть різницю між Антарктидою та Антарктикою. Розкажіть про відкриття материка Фадеем Беллінсгаузенем та Михайлом Лазаревим; підкорення Південного

полюсу Руалем Амундсенем та Робертом Скоттом. Надайте інформацію про міжнародний статус материка та сучасні українські дослідження на станції «Академік Вернадський».

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Роздайте всьому класу уривок з твору Р.Ф. Скотта. Прочитайте текст. Попросіть учнів скласти список речей, які могли допомогти Роберту Скоту під час експедиції до полюсу.

Щоденник полярного капітана

«Шлях через льодовик виявився, однак, дуже складним. Поверхня замерзлого крижаного потоку була вся порізана тріщинами. Шеклтон сильно страждав від сніжної сліпоти і не міг дивитися. Мандрівники йшли повільно і обережно. Раптом вони почули відчайдушний крик Уайлда, що йшов позаду і вів коня. Вони одразу ж поспішили на допомогу до товариша, який, учепившись за сани, повис над прірвою. На щастя, під час падіння зламався гак у саней, до якого були прикріплені посторонки, і ця обставина врятувала Уайлда. Щоб довше зберегти їстівні припаси, довелося ще зменшити порції. Кожен день мандрівники зменшували кількість сухарів на людину, а також економили на цукрі і пеммікані. Замість цього вони їли кукурудзу, розмочену у воді. Дуже холодно. Термометр показує 26 1/2 градусів морозу. Але ми все-таки йшли весь день на крутий гірський схил. Мандрівники ледве тяглися, дуже важко і всі почали страждати найсильнішим головним болем, що був ознакою гірської хвороби. 30 грудня піднялась страшна завірюха, яка змусила мандрівників з 11 години ранку залізти в спальні мішки і залишатися в них цілий день, в той час як вітер налітав поривами на намет, погрожуючи зірвати його. Довелось підійматись по пухкому снігу з сильним вітром і хуртовиною. У всіх боліла голова, і недостатнє харчування нагадувало про себе. Але вони все-таки йшли і йшли, бачачи перед собою тільки одну-єдину мету – Південний полюс!»

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Нанести географічну номенклатуру на контурну карту Антарктиди.

Григорович-Барський Василь Григорович (1701 - 1747)

Український православний письменник та мандрівник. Бажаючи вчитися, таємно від батька Василь Григорович вступив до Києво-Могилянської академії. У 1724 році рушив у мандри, які тривали 24 роки. Відвідав Пешт, Відень, Барі, Рим, Венецію, Корфу, гору Афон. У 1726 році дістався до Палестини. Побував у Єрусалимі, на Синайській горі, Кіпрі. Такі пішохідні мандрівки далекими країнами, звісно, принесли багато проблем. Василь неодноразово ставав жертвою нападів і пограбувань. Доводилося жebraкувати, видавати себе за ченця, а інколи й мусульманина, приховувати православне віросповідання, називати себе іншими іменами – Плака і Альбов. Але в його щоденниках були зафіксовані раніше невідомі традиції, культурні пам'ятки та природні об'єкти різних племен та народів. Основні праці: «Мандри святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік», «Листи до рідних».

Розділ III. Природа материків

Тема «Євразія»

Мета: познайомити учнів із особливостями географічного положення материка Євразія, розкрити вплив географічного положення Євразії на природу материка; вдосконалювати практичні навички учнів визначати географічне положення об'єкта за допомогою карти; розвивати вміння аналізувати та систематизувати географічну інформацію.

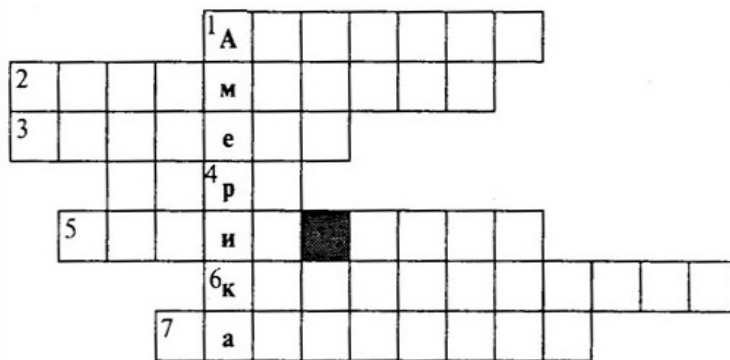
Обладнання: фізична карта Євразії, атласи, підручник, конспект, ватман або мультимедійна дошка, презентація.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Кросворд «Північна Америка»

1. Імя людини, на честь якої названо материк.(Америго)
2. Канал, який розділяє Північну Америку з Південною.(Панамський)
3. Мис у південній частині материка.(Фроуерд)
4. Крайня південна точка материка.(Горн)
5. Назва, яку дав Америго Віспуччі материка, відкритому Колумбом.(Новий світ)
6. Крайня східна точка Південної Америки.(Кабу-Бранку)
7. Море, що знаходиться на півночі материка.(Карибське)

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Сьогодні ми починаємо вивчення останнього з материків нашої планети. У вас може виникнути запитання, чому ми, мешканці Євразії, не почали вивчення материків саме з неї? Відповісти на це можна так: Євразія – найбільший материк світу, його природа відрізняється найбільшим різноманіттям. Для вивчення особливостей цього материка вам знадобляться усі набуті знання та досвід. Тож запрошую на відкриття материка Євразія!

IV. Вивчення нового матеріалу

Установіть особливості географічного положення материка за допомогою фізичної карти Євразії: положення відносно екватора та 0 меридіана; протяжність з пн.-пд., зх.-сх.; крайні точки; моря та океани, що омивають. Згадайте про мандрі Марко Поло, Афанасія Никітіна, П.П. Семенова-Тянь-Шанського, М.М. Пржевальського. За допомогою атласу Євразії попросіть учнів самостійно надати характеристику берегової лінії материка.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

На етапі закріплення нових знань у закордонних школах часто використовують метод «Фішбоун» або «Риб'ячий скелет». Суть методу полягає в постановці проблеми, яка була сформована на уроці, у визначенні її аспектів і знаходженні аргументів та фактів на підтвердження наявної точки зору на цю проблему. Фактично, це візуалізована графічна схема у вигляді риб'ячого скелета, кожний сегмент якого має дидактичні функції:

- голова – тема або проблемне питання, що підлягають аналізу;
- верхні кістки – розташовані у вертикальній формі схеми або під кутом 45 градусів; на них фіксуються основні поняття теми, причини, які призвели до проблеми;
- нижні кісточки – факти, що підтверджують наявність сформульованих причин або суть понять, зображених на схемі;
- хвіст – відповідь на поставлене запитання або висновки, узагальнення.

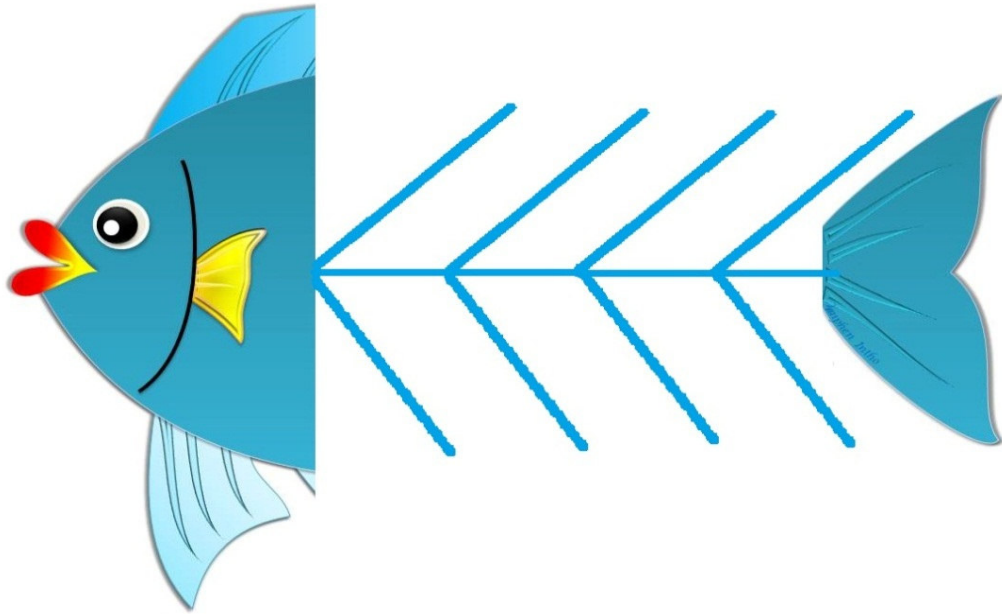

Рис. 1. Схема «Фішбоун»

Наприклад, якщо тема уроку «Дослідження та освоєння материка Євразія» запропонуйте учням прочитати уривок з твору В.Г. Григоровича-Барського «Мандри святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік». Вчитель заздалегідь формує «голову», тобто проблему, що відображена в уривку (наприклад, щорічна повінь). На верхніх «кістках» скелета записує причини виникнення проблеми (наприклад, розташування міста в лагуні Адріатичного моря, підняття рівня води у Світовому океані), а на нижніх – факти, що їх підтверджують (наприклад, місто збудовано на воді, глобальне потепління). У «хвості» формується висновок або відповідь на проблемне питання. Далі варто запропонувати учням порівняти уривок твору з інформацією на «кістках» та пояснити, чому про деякі факти на «Фішбоуні» дослідник не міг знати у часи свої мандрів (наприклад проблема глобального потепління); які методи дослідження використовував Григорович-Барський (наприклад, спостереження, опис, порівняння); підкреслити у тексті цитати, де вказані проблеми та їх наслідки (наприклад, Венеція заснована на морській відмілині – тому вулиці міста залиті водою). В кінці уроку учні повідомляють про те, що дізналися нового, яких висновків дійшли та наскільки успішною була дискусія.

Мандрі святими місцями Сходу з 1723 по 1747 рік

«Венеція заснована на морській відмілині. Всі вулиці залиті морською водою, і вона буває різна, часом велика, а часом мала (я сам це багато разів спостерігав). Це пояснюється дією моря. Через канали перекинуто високі кам'яні мости; високі вони тому, що під ними мають пропливати човни й невеликі кораблі. Колодязі тут є мало не в кожному дворі, з них черпають воду для приготування страви й для пиття. Але в них не така вода, як у морі: там вона гірка, солонна і неприємна, а тут – смачна, здорова й добра, але дощова. Проста чиста вода, як і інші напої, продається на міру. Коней чи якихось інших тварин тут немає; але кожен тримає навпроти свого двору човен або два, або корабель, якими й перевозить усе, що треба, куди хоче. Венеціанці мають звичай ходити в плащах і влітку, тільки в легких. Чоловіки носять при собі парасольки на невеликій паличці для прохолоди, а жінки – ні. Морської риби хоч і доволі мають на харч, та це їх не задовольняє. Ще їдять вони водяних жаб, я сам бачив їхніх ловців і продавців. У всій Венеції і далі, аж до Риму та до Барі, я не бачив чорного житнього хліба, лише пшеничний всюди; білий, як сніг, а малий, як проскурки, тому й дорого коштує.»

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника
2. Нанести на контурну карту географічні об'єкти материка Євразія.

Сєдов Георгій Якович **(1877 - 1914)**

Український гідрограф, полярний дослідник, старший лейтенант. У 1912 році у Сєдова народився задум експедиції до Північного полюса. Розглянувши поданий Сєдовим план досягнення Північного полюса, комісія Головного гідрографічного управління його відкинула через його абсолютну фантастичність та нереальність. На зібрані кошти добровольців корабель Сєдова рушає в експедицію від Архангельська до Землі Франца-Йосифа, де зупиняється на зимівлю. Територія була зручна для розміщення, корабель стояв практично біля берега, але серед учасників експедиції почалася цинга. 2 лютого 1914 хворий Сєдов разом з матросами на трьох собачих упряжках (маючи всього 20 собак) вийшли з Тихої бухти до полюса. Нажаль, на вісімнадцятий день походу, Георгій Якович помер серед льодів біля острова Рудольфа, де і був похований згодом. Основні праці: «Як я відкрив Північний полюс», «Подорожі на Колиму та Нову Землю».

Розділ IV. Природа океанів

Тема «Північний Льодовитий океан»

Мета: ознайомити учнів з природними особливостями Північного Льодовитого океану; розказати історію його дослідження; удосконалити навички роботи з картою; навчити аналізувати екологічний стан океану.

Обладнання: картки із завданням, паспорт мандрівника, «підказка», секундомір, атласи для 7 класу.

Урок-квест «Я підкорю океан!»

На реалізацію квесту орієнтовно відводиться 45 хв – 1 год. Місце проведення – в приміщенні школи (клас або актові зала). Основними виконавцями є учні 7 класу, які проходять квест. Для успішної реалізації квесту, вчителю географії знадобиться допомога учнів старшокласників. Старшокласники виконують відповідні ролі – зустрічають команди на визначених пунктах і дають завдання. Вчитель географії виступає у ролі організатора заходу, йому надається вступне слово перед початком гео-квесту.

На території проведення квесту необхідно залишити 6 столів, які виконують роль зупинки: «Географічне положення», «Історія дослідження», «Рельєф», «Клімат», «Органічний світ», «Екологічний стан». Далі, учні об'єднуються у команди, кожна команда сідає за 1 із столів та отримує паспорт мандрівника (Рис.1) для фіксації балів за проходження завдання. Максимальна кількість балів за квест – 30. На кожному тематичному пункті команда вирішує завдання, записує бали та наосліп обирає «папірець-підказку» наступної станції. Підказкою слугують цитати українського полярного дослідника Георгія Седова з твору «Як я відкрив Північний полюс». Таким чином всі команди одночасно задіяні у роботі. Після проходження квесту, вчитель-організатор разом з старшокласниками підраховує набрану кількість правильних відповідей у кожній команді (кількість відміток у паспорті) та час

проходження етапу. Враховуючи ці показники, команди ранжуються у рейтинговий список і визначаються переможці гео-квесту.

Назва команди: _____

	ЧАС	БАЛ
«Географічне положення»		
«Історія дослідження»		
«Рельєф»		

	ЧАС	БАЛ
«Клімат»		
«Органічний світ»		
«Екологічний стан»		

Рис.1. Паспорт мандрівника

Сценарій квесту:

Добрий день, шановні семикласники! Запрошуємо усіх на гео-квест! Ми вивчили всі материки потім були Тихий, Атлантичний та Індійський океани. А який океан ми ще не підкорили? Правильно! Ваша подорож Північним Льодовитим океаном починається прямо зараз! *(учні утворюють команди, сідають за столи, отримують паспорт та завдання).*

Станція №1. «Географічне положення»

Давайте шукати наш океан на карті! Для успішного проходження цього етапу необхідно знайти географічні об'єкти зі списку на карті та обвести їх: *море Бофорта, острів Гренландія, острів Нова Земля, море Лаптевих, Північний полюс, півострів Таймир, Баренцове море, Євразія, Північна Америка, Гудзонова затока.*

Станція №2 «Історія дослідження»

На цьому пункті ми познайомимось з тими людьми, які відкрили для нас Антарктиду. Для успішного виконання завдання необхідно розгадати зашифроване ім'я дослідника. Допомогою буде шифр Цезаря, в якому усі літери алфавіту здвинулись на три позиції праворуч. Відповідно, якщо літера А була першою в алфавіті, то в шифрі тепер це Г, Б перетворилась у І і так далі. Удачі!

Г Г Д Е Є Ж З И І Ї Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ь Ю Я А Б В А Б В Г Г
 Д Е Є Ж З И І Ї Й К Л М Н О П Р С Т У Ф Х Ц Ч Ш Щ Ь Ю Я

1. Першим підкорив Північний Льодовитий океан – ГПЦРЖФЗР (Амундсен).
2. За результатами плавання російської експедиції ГЗУЙРЕГ (Беринга) була складена частина карти океану.
3. УСГЗУХ ТКУК (Роберт Пірі) перший досягнув точки Північного полюса.

Станція №3 «Рельєф»

На цій станції ми дізнаємось, що там на дні океану. Давайте спробуємо підставити необхідні слова зі скарбниці замість пропусків у тексті.

«У Північному Льодовитому океані ____ такий великий, що займає майже половину усього дна. У центральній частині океану паралельно простяглися на тисячі кілометрів гірські _____. Серединно-океанічний хребет Гаккеля ____ численні поперечні розломи. Натомість хребти Менделєєва і ____ більше схожі на гори суходолу. Північний Льодовитий океан_____. Максимальна його ____ 5527 м у Гренландському морі. »

Скарбниця: Ломоносова, хребти, наймілкіший, глибина, перетинають, шельф.

Станція №4 «Клімат»

На цій станції ми дізнаємось усі кліматичні секрети Північного Льодовитого океану. Що треба робити? Давайте зіграємо у «хрестики-нолики» з ведучим. За кожну вірну відповідь на питання ви маєте право зробити хід на поле.

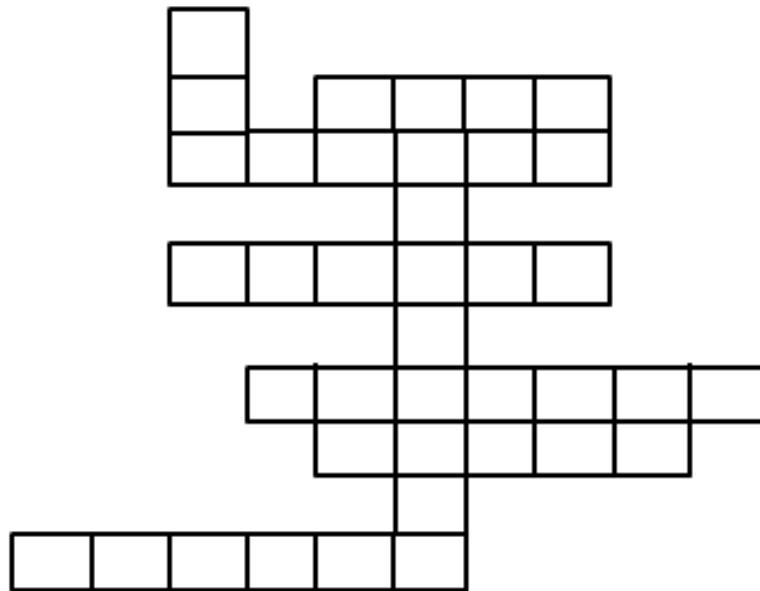
1. Який клімат на території океану? (суворий арктичний клімат)
2. Яку погоду формують арктичні повітряні маси? (мороз, хуртовини)
3. Чи можна побачити айсберги в Північному Льодовитому океані? (так)
4. Чи можна побачити полярне сяйво з території океану? (так)
5. Чи правда, що на території океану випадає багато опадів протягом року?
(ні, опадів випадає дуже мало до 200 мм на рік)

Станція №5 «Органічний світ»

Ви вже знаєш хто живе у Північному Льодовитому океані? Насправді, через суворий клімат рослинний і тваринний світ Північного Льодовитого океану дуже бідний. Давайте з ним познайомимось ближче. Для того щоб

отримати бали, спробуйте заповнити кросворд необхідними словами зі скарбниці.

Скарбниця: нерпа (кільчаста), кит, ведмідь (білий), морж, тріска, тюлень, баклан, оселедець.

Станція №6 «Екологічний стан»

Однією з причин забруднення Північного Льодовитого океану є розвиток міжнародного мореплавства та рибного господарства. Проте, результати наукових досліджень останніх років свідчать вже про наявність частинок пластику в сніговому покриві арктичних островів. Для того, щоб отримати бали, вам необхідно знайти за кілька днів, місяців або років розкладеться сміття в океані. Спробуйте поєднати правильні відповіді.

1. Паперовий посуд	А. 500 років
2. Яблуко	Б. 3 роки
3. Шматок тканини	В. 1 місяць
4. Пластикова пляшка	Г. 2 місяці
5. Газета	Ґ. 5 років

Відповідь: 1- Ґ, 2- Г, 3- Б, 4- А, 5- В

ПІДКАЗКА

«Одного разу біля гирла річки Колими нам довелося заночувати у напівзруйнованій юрті. Всі давно спали міцним сном. Як раптом дах провалюється, а разом з ним падає на нас величезний білий ведмідь!» Георгій Седов.

ПІДКАЗКА

«Свято Пасхи застало нашу експедицію в заселеній снігами тайзі. У нас не було не тільки пасхального столу, а й даху над головою. А мороз стоїть мінус 30 °С!»
Георгій Седов.

ПІДКАЗКА

«Після всіх цих експедицій я відчуваю себе цілком підготовленим до такої великої справи, яку я сьогодні починаю – відкриття Північного полюса!»
Георгій Седов.

ПІДКАЗКА

«Як тільки я став офіцером, моєю заповітною мрією були мандри полярними країнами. І ось, у 1903 році на пароплаві «Пактусов» я вперше у своєму житті вирушив у Північний Льодовитий океан.»
Георгій Седов.

ПІДКАЗКА

«Нам доведеться переправлятися через величезні льодові гори, підкорювати водні простори океану та неозорі крижані поля.»
Георгій Седов.

ПІДКАЗКА

« Я і мої супутники жили в палатках, що отоплюються газовими грілками; харчувались консервами і здобиччю після полювання, іноді ловили рибу...»
Георгій Седов.

Гійом Левассер де Боплан (1595 - 1685)

Французький військовий інженер та один із найвидатніших картографів XVII ст. Служив у артилерії польського коронного війська, що дислокувалося в Україні і подорожував, займаючись військовим будівництвом, збирав матеріали для створення карти України, а також карт окремих регіонів українських земель. Як наслідок, Гійому де Боплану вдалося створити перший варіант генеральної карти України 1639, що нині зберігається у Військовому архіві у Стокгольмі. Загалом перелік картографічних творів Боплана, присвячених Україні, які збережені до наших днів, налічує 23 оригінальні карти: план Кодацької фортеці, Українська географічна карта, Генеральна карта України, Спеціальна карта України, карти Дніпра, 12 карт-ілюстрацій до «Опису України». За керівництва Боплана в Україні було споруджено фортецю у м. Бродах, Кодаку, Кременчуці, укріплені табори в м. Кам'янци, Старці.

Розділ I. Картографічний образ України

Тема «Географічні карти України»

Мета: ознайомити учнів з історією географічних досліджень території України від найдавніших часів до кінця XIX ст.; продовжити формування навичок самостійного опанування знань, роботи з додатковими джерелами знань.

Обладнання: фізична карта України, атлас, конспект, уривок з твору Гійома де Боплана «Опис України», презентація з фотографіями дослідників.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Географічний крос»

Учитель зачитує незавершені вислови та пропонує учням доповнити їх необхідними відомостями.

- *Об'єктом вивчення географії України є _____*
- *Сучасні дослідники використовують такі методи: _____*
- *Основними джерелами географічної інформації є _____*
- *Нетрадиційними джерелами географічної інформації є _____*
- *ГІС технології використовують під час _____*
- *Автором «Земного яблука» був _____*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Під час вивчення попередніх курсів географії ви вже познайомились з багатьма картами. Пам'ятаємо, що первісні люди навчилися фіксувати своє місцеположення за допомогою «картографічних зображень» значно раніше, ніж за допомогою письма. Але хто був автором однієї з найдавніших карт, яка стосується території України? Хто досліджував, описував та відкрив світу Україну? Про все це дізнаємось сьогодні на уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

Розкажіть про дослідження території України за античних часів та часів Середньовіччя («Скіфія», «Повість минулих літ»). Презентуйте карти території України Клавдія Птолемея та Гійома де Боплана. Згадайте відкриття українських дослідників XVIII-XIX ст. (С. Рудницького, В. Вернадського, В. Кубійовича).

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Ефективною технологією закріплення нового матеріалу є створення кейсу на основі праці Гійома де Боплана «Опис України». Спочатку об'єднуємо клас у дві команди, обираємо капітана і роздаємо кейс. Наступний крок – безпосередня робота з кейсом за алгоритмом:

1. Уважно вивчити кейс.
2. Обговорити в групі, сформулювати проблему і записати її в зошит.
3. Потім письмово дати відповіді на питання кейса.
4. Якщо важко відповісти, можна використовувати текст підручника, атласи, карти, інші джерела інформації.
5. Від кожної групи виступає один представник.
6. Інші групи уважно слухають і записують варіанти відповідей.

Після виступу всіх груп, учитель разом з класом визначає спільну проблему і робить загальний підсумок уроку.

Кейс

«Тутешні селяни заслуговують на співчуття. Вони мусять працювати власноручно і зі своїми кіньми три дні на тиждень на користь свого пана, а також сплачувати йому залежно від наділу, певну кількість курей, гусей і курчат перед Великоднем, Трійцею і Різдом. Крім того, [повинні] возити дрова для потреб свого пана та виконувати тисячі інших повинностей, яких би їм не повинні були робити, не кажучи про гроші, яких пани від них вимагають, а

також [забирають] десятину з баранів, свиней, меду, всіляких плодів, а кожного третього року – третього вола. Одним словом, селяни змушені віддавати своїм панам усе, чого ті захочуть, так що немає нічого дивного, коли ці нещасні ніколи нічого не відкладають для себе, перебуваючи у таких тяжких умовах залежності. Тому як трапляється, що ці бідні селяни потрапляють у повну залежність до злих панів, то опиняються у ще жалюгіднішому стані, ніж каторжани на галерах. Таке рабство і призводить до того, що багато хто тікає, а найвідважніші з них подаються на Запорозжя [Zaporozhs], яке є місцем притулку козаків на Борисфені. Проживши там певний час і взявши участь у морському поході, вони вважаються запорозькими козаками.»

Питання до кейсу

1. Про яку проблему йде мова?
2. Кого називали «козаками»?
3. На якій території процвітало козацтво в Україні?
4. Яку річку автор називає «Борисфеном»?
5. Висновок

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідний параграф підручника.
2. Підготувати коротке повідомлення про сучасні дослідження території України.

Рудницький Степан Львович

(1877 - 1937)

Український географ, етнограф, фундатор української національної картографії, засновник великої школи українських географів. У Відні викладав географію в Академії експорту і світової торгівлі. Проаналізував політико-географічний вплив на Україну безпосередніх і дальших сусідів. Таким чином, вперше було обґрунтовано глобальне геополітичне бачення «українського питання», прагнення українського народу до державної самостійності. У Харкові організував Український науково-дослідний інститут географії та картографії, де і був його першим керівником. Брав участь в підготовці і виданні шкільної літератури з географії, розробляв географічні карти, проводив експедиції на Донбасі та Придніпров'ї. Основні праці: «Україна – наш рідний край», «Основи землезнавства України», «Карта України 1918 року».

Розділ І. Картографічний образ України

Тема «Географічні карти України»

Мета: поглибити знання учнів про карту як джерело географічної інформації; сформувати в учнів наукові знання про різні види карт, розкрити особливості способів зображення географічних об'єктів та явищ на картах; удосконалити вміння учнів працювати з різними видами карт.

Обладнання: фізична карта України, стінна фізична карта України С. Рудницького, атлас, конспект, презентація.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Перевірка домашнього завдання

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Методичний прийом «Асоціативне мислення»

Напишіть на дошці слово «географічна карта». Які асоціації виникають у класі? Нагадайте учням, що в попередніх класах ви знайомились з картами, на яких прокладені маршрути різноманітних мандрівок. Пригадайте, що називають картою. Коли уперше з'явилися карти і які причини їх виникнення? Поясніть, чому не можна отримати повну інформацію від одного джерела.

IV. Вивчення нового матеріалу

Дайте визначення поняттю «географічна карта». Розкажіть про градусну сітку, види географічних карт за змістом та призначенням. Поясніть, як змінюються карти залежно від картографічної проєкції та спотворення. Продемонструйте карти з різними видами масштабу, легендою та компонуванням. Розкрийте для учнів поняття «азимут» та методику його визначення.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Для сприйняття і закріплення нової інформації доцільно провести порівняльний аналіз старої та сучасної карти України. Спочатку презентуємо учням зображення фізичної карти України Степана Рудницького та відкриваємо атласи з сучасною картою України. Надалі, порівнюємо за такими параметрами: назва, призначення, проєкція, масштаб, легенда, додатковий матеріал на карті. Виявлені спільні та відмінні риси записуємо в конспект.

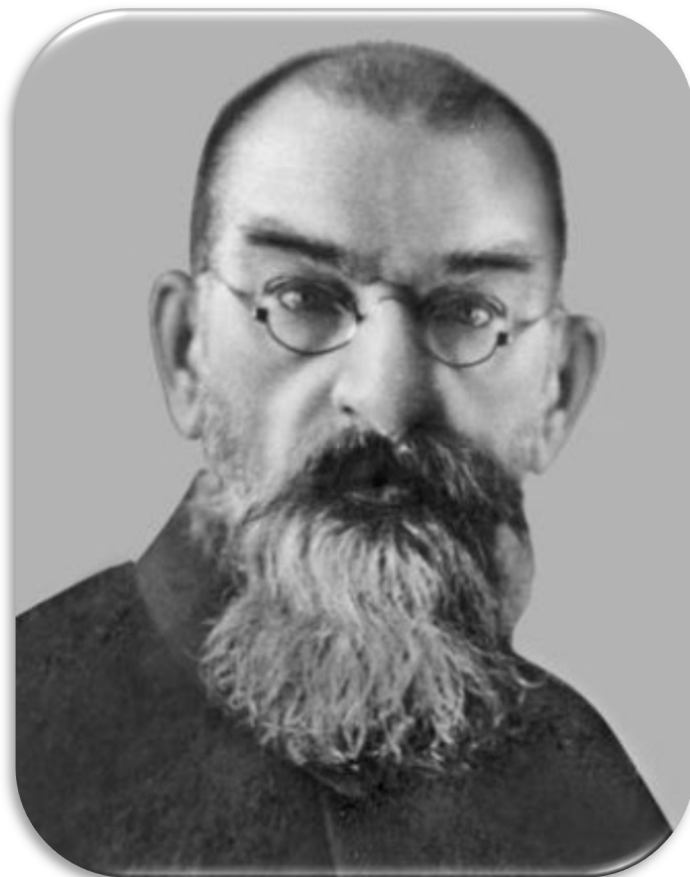

Рис. 3. Стінна фізична карта України. Автор: С. Рудницький. 1918 рік.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідний параграф підручника.
2. Знайти координати міста Сідней, Лондон, Бразилія.
3. Вирішення географічних задач з масштабом.

Тутковський Павло Аполлонович **(1858 - 1930)**

Український геолог, географ і педагог. Один з основоположників геології й географії України, дійсний член Української (з 1919 р.) і Білоруської (з 1928 р.) Академії Наук. 1884—1895 — консерватор мінералогічного та геологічного кабінетів цього університету. 1896—1904 викладач в середніх школах Києва. З 1914 р. — професор Київського університету. Автор проєкту артезіанського водопостачання міста Києва. Важливий внесок Павла Тутковського у вивчення геоморфологічної будови України і особливо Полісся. Один з авторів теорії еолового походження лесу, зональності ландшафтів і їх класифікації, раціонального використання й охорони природних ресурсів. Основні праці: «Викопні пустелі Північної півкулі», «Загальне землезнавство», «Завдання і межі географії», «Природна районізація України», «Словник геологічної термінології».

Розділ II. Природа України

Тема «Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси»

Мета: сформуванню уявлення про геологічну будову України; порівняти особливості природних умов території в різні ери; пояснювати геохронологію розвитку території України; охарактеризувати вплив неотектонічних рухів на формування рельєфу.

Обладнання: фізична карта України, геологічна карта України, атласи, конспект.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Фронтальне опитування»

- *Що таке рельєф?*
- *Назвіть основні форми земної поверхні.*
- *Який відсоток території України займають рівнини, а який – гори?*
- *Як утворюються річкові долини?*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

У давнину люди населяли східні райони України будували мазанки з глини, а в Криму житла складали з черепашника. В Одесі, де проживає близько мільйон жителів, не можна збудувати метрополітен. Великі родовища газу є у Харківській області, а в Львівській – поклади солей. Все це і багато іншого ми розглянемо на сьогоднішньому уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

Познайомте учнів зі структурою геохронологічної таблиці та історією її виникнення. Поясніть геологічну будову України за допомогою «Геологічної карти України»: порівняйте легенду геологічної карти з її позначеннями на

геохронологічній шкалі; знайдіть, які гірські породи поширені на території України та їх вік; місцезнаходження наймолодших і найстаріших відкладів на території України (вашої області). Розкажіть про неотектонічні рухи та їх наслідки.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

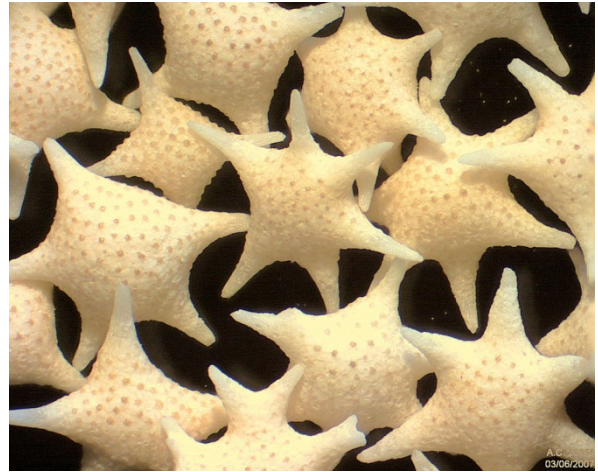
Розкажіть учням про діяльність відомого українського геолога Павла Тутковського. За допомогою уривку з його твору «Форамініфери з третинних та крейдових відкладів міста Києва» покажіть майстерність художнього опису форамініферів автором. Презентуйте фотокартки з Геологічного музею КНУ ім. Т. Шевченка (в якому колись працював Тутковський) та запропонуйте учням самостійно в конспекті художньо описати побачені форамініфери.

Форамініфери з третинних та крейдових відкладів міста Києва

*«Весною 1886 року під час буріння артезіанського колодязя на цукрово-рафінадному заводі міста Києва було знайдено новий вид крейдової системи – крейдовий мергель. У цьому мергелі було виявлено значну кількість форамініфер, описом яких я і зайнявся. Київські екземпляри відрізняються дуже незначною величиною (довжина не більше 0,07 мм), а також неправильною формою раковини, трохи стислою і зігнутою. Деякі легко впізнати по швах і зубцях на краю камери. Наприклад, *Cristellaria kiewensis* має овальну, спіральну, дискovidну раковину, стінки блискучі з найтоншою перфорацією. *Diskorbina semiumbilicata* з овальною камерою та дуже низькою спіраллю. Край раковини округлений і тупий. Камери по формі еліпса, слабо опуклі, з простими швами. *Globigerina cretacea* має опуклу, найпоширенішу, звичайну форму. Все таки велика частина знайдених в київському мергелі примірників належить таким формам, які зустрічаються в сенонському відділі крейдової системи.»*

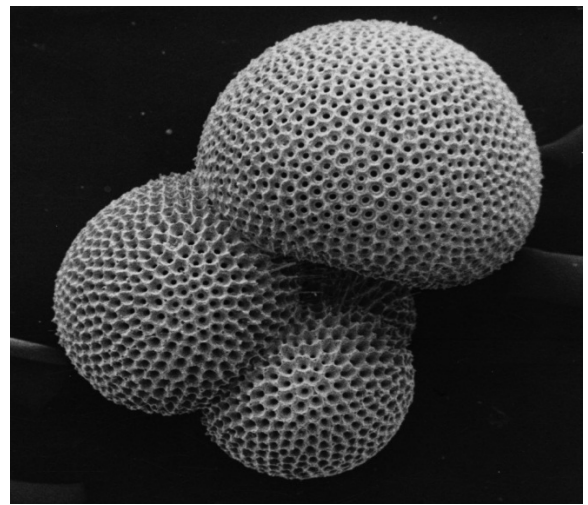
Operculina

Baculogypsina sphaerulata

Xenophyophorea

Globigerina

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Підготувати есе на тему «Вплив геологічної будови та рельєфу на діяльність людини».

Шищенко Петро Григорович **(1936)**

Українськи фізико-географ, доктор географічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка, президент Українського географічного товариства. Розробник концепції змісту і стандартів шкільної і базової вищої географічної освіти. Учасник міжнародних географічних конгресів у Гаазі, Сеулі, Глазго, Тунісі. Автор і співавтор ландшафтної карти та схеми фізико-географічного районування України, які увійшли до Географічної енциклопедії України. Коло наукових інтересів: фізична географія, ландшафтознавство, теоретичні та методологічні основи його аналізу, застосування в регіональному проектуванні, конструктивно-географічні дослідження. Основні праці: «Прикладна фізична географія», «Фізична географія України: підручник», «Загальне землезнавство».

Розділ II. Природа України

Тема «Природні комплекси (ландшафти)»

Мета: ознайомити з поняттям «ландшафти», їх класифікацією, особливостями взаємодії компонентів природи; удосконалювати навички роботи з тематичними картами на прикладі ландшафтів та вміння пояснювати особливості взаємодії компонентів природи, розвивати аналітичне мислення, навички систематизувати та узагальнювати; виховувати бережне відношення до природи, відповідальне ставлення до природного розмаїття.

Обладнання: конспект, підручник, карта «Ландшафти України», атлас, проектор.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Бліц-опитування

- *Які асоціації виникають у вас, коли чуєте поняття «природно-територіальний комплекс»?*
- *А які компоненти природи становлять природно територіальний комплекс та взаємодіють у його межах?*
- *Як людина може змінити природні комплекси?*
- *Наведіть приклади взаємодії окремих компонентів у межах природних комплексів. Наприклад, клімату та рельєфу, ґрунтів та клімату, рослинності та клімату тощо.*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

На попередніх уроках ми вже вивчали різні природні компоненти території України. При цьому завжди звертали увагу на взаємозв'язок, що виникає між ними та на відмінний результат різноманітності їх поєднання. Саме ці результати і є нашим об'єктом вивчення на сьогоднішньому уроці.

IV. Вивчення нового матеріалу

Запишіть визначення поняття «ландшафт» та його види. Розкажіть про основні чинники формування ландшафтів та їх класифікацію. За допомогою ландшафтної карти, визначте закономірності поширення різних типів ландшафтів на території України. Дайте характеристику антропогенних ландшафтів та нагадайте учням, що ми несемо відповідальність за ощадне використання природних ресурсів.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Різноманітність видів природокористування, їх технології призводить до формування у сучасних ландшафтів нових функціональних властивостей, певного рівня їх антропогенного перетворення, які можна визначати за формулою відомого українського професора, фізико-географа Шищенко Петра Григоровича:

$$K_{ан} = \frac{\sum(r_i * p_i * q_i)n}{100}, \text{ де}$$

$K_{ан}$ - ступінь антропогенної перетвореності ландшафтів регіону; r_i – ранг антропогенної перетвореності ландшафту i -тим типом його господарського використання; p_i – частка (%) угідь i -го типу в регіоні; q_i – індекс глибини перетвореності ландшафту i -тим типом господарського використання; n – число типів господарського використання ландшафту (типів угідь). Значення коефіцієнтів r_i , p_i та q_i наведено в таблицях нижче.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. За допомогою мережі Інтернет підготувати коротку доповідь про експедиції Василя Докучаєва на території України.

Коефіцієнти глибини (q_i) та рангу (r_i) антропогенної перетвореності ландшафтів

<i>Тип використання ландшафту (тип угідь)</i>	q_i	r_i
Природоохоронні території	1	1
Ліси	2	1,05
Болота й заболочені землі	3	1,1
Луки	4	1,15
Сади та виноградники	5	1,2
Рілля	6	1,25
Сільська забудова	7	1,3
Міська забудова	8	1,35
Водосховища, канали	9	1,4
Землі промислового використання	10	1,5

Господарське використання території в регіоні (p_i , %)

Площа ландшафтного регіону (тис. км ²)	Господарське використання території в регіоні (p_i , %)										
	Природоохоронні території	Ліси	Болота й заболочені землі	Луки	Сади й виноградники	Рілля	Сільська забудова	Міська забудова	Водосховища, канали	Землі промислового використання	
Україна, площа	603.745	0.2	16.4	2.0	12.5	1.7	56.9	2.4	1.2	1.7	0.1
Зона мішаних лісів	91.486	0.2	46.3	4.8	14.8	0.3	22.7	1.5	0.8	1.7	0.0
Зона широколистих лісів	43.767	0.0	21.4	0.4	5.9	0.7	62.0	2.9	1.1	0.2	0.0
Лісостепова зона	190.556	0.0	11.0	1.2	10.0	1.0	66.1	3.4	1.1	2.0	0.0
Степова зона	193.754	0.0	3.2	0.7	15.5	2.7	68.6	2.0	1.7	2.0	0.1
Українські Карпати	34.054	0.4	48.4	0.0	14.0	0.5	26.3	1.8	0.8	0.2	0.0
Гірський Крим	5.824	12.4	36.1	0.0	6.4	4.8	23.6	0.9	1.8	0.3	0.0

Гродзинський Михайло Дмитрович (1957-2022)

Український географ-ландшафтознавець, доктор географічних наук, професор географічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Наукові дослідження присвячені питанню ландшафтознавства та геоекології. Розробив концепцію типів ландшафт, територіальних структур, методи кількісної оцінки стійкості ландшафтів до антропогенних навантажень. Викладав у провідних університетах України, США, Англії, Південної Кореї. Член Національного комітету України Програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера", член Президій та Вченої ради Українського географічного товариства, Голова Української асоціації ландшафтних екологів (IALE-Ukraine), представляв уряд України на нараді Ради Європи з Ландшафтної конвенції. Автор близько 200 наукових праць, 12 монографій, 6 підручників та навчальних посібників. Основні праці: «Основи ландшафтної екології», «Пізнання ландшафту: місце і простір».

Розділ II. Природа України

Тема «Природні комплекси (ландшафти)»

Мета: формувати в учнів знання про одиниці фізико-географічного районування; визначити принципи відокремлення одиниць фізико-географічного районування на території України; формувати практичні навички роботи з картою фізико-географічного районування.

Обладнання: конспект, карта фізико-географічного районування, атлас, проектор.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Інтелектуальна розминка»

Учням необхідно завершити твердження, що називає вчитель. Наприклад:

- Сучасні ПТК почали формуватися..... (відповідь: після танення останнього льодовика 10-12 тис. років тому);
- ПТК формуються в результаті тривалої взаємодії на певних територіях таких природних компонентів:..... (відповідь: тектонічні структури, гірські породи, рельєф, клімат, води, ґрунти, рослинність і тваринний світ);
- Основними чинниками розвитку ПТК є..... (відповідь: сонячна радіація, внутрішня енергія Землі, енергія її обертання та процеси, що відбуваються в атмосфері, гідросфері й біосфері).
- Ландшафт – це..... (відповідь: однорідна за походженням ділянка географічної оболонки, яка має єдиний геологічний фундамент, однотипний рельєф, подібні кліматичні, водні умови, ґрунти, рослинний і тваринний світ);

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Ви вже знаєте, що будь-який великий природно-територіальний комплекс містить малі природні комплекси. Серед них є зональні, ті, що обумовлені широтним розподілом сонячної радіації по земній поверхні, та

азональні, обумовлені геолого-геоморфологічними чинниками. Давайте разом з'ясуємо на уроці, що таке «фізико-географічне районування території» та до чого тут ландшафт.

IV. Вивчення нового матеріалу

Розкажіть про наукове вивчення ландшафтів на території України: дослідження В.В. Докучаєва, К.І. Геренчука, М.Д. Гродзинського. Визначте основні чинники, які обумовлюють зональні й аazonальні ознаки природи. За допомогою карти фізико-географічного районування України поясніть одиниці фізико-географічного (ландшафтного) районування: країни (Східноєвропейська рівнинна, Карпатська гірська, Кримська гірська); зони (мішаних лісів, широколистих лісів, лісостепів, степів); підзони (північностепова, середньостепова, південностепова); провінції та області.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Для успішного закріплення нової інформації, її критичного осмислення та глибокої рефлексії до вже здобутих раніше знань доречно використовувати технологію ефективного читання «Insert». Пропонуємо учням уривок твору М.Д. Гродзинського «Ландшафтознавство». Працюючи з новим текстом, учні мають ділити його на смислові елементи (слова, речення, абзаци тощо) та позначати їх спеціальними символами. Наприклад: «V» – я вже знаю цю інформацію; «+» – це нові факти для мене; «-» – я мав іншу думку щодо цього; «?» – цей матеріал містить щось, чого я не можу зрозуміти / мені потрібні пояснення чи уточнення. Це допоможе дітям ефективно сприймати інформацію, а вчителю – коригувати навчальний процес та пояснити конкретному учню незрозумілі аспекти навчального матеріалу.

Ландшафтознавство

«Основоположником наукового ландшафтознавства вважається видатний німецький природознавець і мандрівник Олександр фон Гумбольдт, який не тільки визначив ландшафт як наукове поняття, а й започаткував основні напрями його наукового пізнання. У процесі наступних досліджень

вітчизняні вчені працювали над розробкою класифікації ландшафтів України та складання ландшафтної карти України. Так, на сьогоднішній день, виділяють два класи ландшафтів – рівнинні та гірські; п'ять типів ландшафтів – мішанолісові, широколистяно-лісові, лісостепові, степові та гірські; підтипи та види. Крім того, окремою науковою проблемою ландшафтознавства є фізико-географічне районування території України. Загально, таксономічний ряд ландшафтних регіонів становлять фізико-географічний пояс, ландшафтна зона, підзона, провінції та області. Ландшафт є динамічним феноменом, і саме завдяки його здатності до змін він зберігає свою цілісність. Водночас, певні зміни ландшафту несуть загрози для його існування як цілісного комплексу. Такі зміни можуть бути спричинені катастрофічними природними явищами та процесами. Проте на сьогодні найбільша загроза цілісності ландшафтів пов'язана з господарською діяльністю людини. Тому світові міжнародні організації, насамперед ЮНЕСКО, приділяють велику увагу проблемі збереження ландшафту як об'єкту природно-культурної спадщини. Адже сучасне покоління людей має змогу споживати цінності ландшафту, які були створені не ними, а природою або нашими попередниками. В Україні таку цінність мають ландшафти парку Софіївка поблизу Умані, парку Олександрія поблизу Білої Церкви, парку Алупкінського палацу в Криму, міський ландшафт старовинного центру Львова та дуже багато інших. Одержавши у спадщину такі ландшафти, сучасні цивілізовані суспільства повинні не тільки використовувати їх, а насамперед відповідати за їх збереження та передачу нащадкам.»

Наприклад: «V» – таксономічний ряд ландшафтних регіонів становлять фізико-географічний пояс, ландшафтна зона, підзона, провінції та області; «+» – основоположником наукового ландшафтознавства вважається Олександр фон Гумбольдт; «-» – світові міжнародні організації приділяють велику увагу проблемі збереження ландшафту як об'єкту природно-культурної спадщини; «?» – катастрофічні природні явищами та процеси несуть загрози для існування ландшафту як цілісного комплексу.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. За допомогою карти фізико-географічного районування території України складіть класифікаційну схему ландшафтів вашої місцевості:
країна → зона → підзона → провінція → область.

Маринич Олександр Мефодійович (1920-2008)

Український геоморфолог, Міністр освіти УРСР (1971-1975) та Президент Українського географічного товариства (1964-1995). Під науковим керівництвом вченого складені перші ландшафтні карти областей і всієї України, один з редакторів Географічної енциклопедії України. У 50-х роках Олександр Мефодійович організував Поліську комплексну географічну експедицію Київського університету і керував нею. На основі матеріалів цієї експедиції вчений по-новому обґрунтував походження Полісся і формування його рельєфу. Очолював делегації України і виступав на сесіях ЮНЕСКО в Парижі й Тбілісі, а також на міжнародних конференціях з освіти у Скандинавії, Польщі, Німеччині, Великій Британії та інших країнах світу. Основні праці: «Українське Полісся. Фізико-географічний нарис», «Проблеми ландшафтного різноманіття України».

Розділ II. Природа України

Тема «Природні комплекси (ландшафти)»

Мета: сформувати знання про особливості природної зони мішаних лісів України; розкрити значення лісів для життя людей; ознайомити з рослинним і тваринним світом Полісся; розвивати вміння висловлювати власні думки та користуватися різними джерелами географічної інформації.

Обладнання: фізична карта України, атлас, контурна карта, конспект, твір О.М. Маринича «Українське Полісся».

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Ліс як найбільш могутній тип рослинного покриву, основний компонент біосфери, має неоціненне різнобічне значення. Скажіть будь ласка, які функції виконує ліс? А чи можемо ми допомогти лісу?

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Сьогодні наша подорож проляже до однієї з природних зон України. Це унікальна територія, де панують дуби, сосни, клени і липи. Але в наслідок аварії на атомній станції стан природного середовища й умови життя населення погіршуються. Ви вже здогадались? Саме так, тема нашого уроку «Зона мішаних лісів України».

IV. Вивчення нового матеріалу

У процесі формування ландшафтознавчих знань позитивний результат досягається за умов дослідження ландшафту як морфологічної одиниці в різних аспектах і зв'язках. Спочатку необхідно поділити клас на 5 груп: рельєф, клімат, водні об'єкти, ґрунт, біота. Кожна команда отримує текст з твору О.М. Маринича «Українське Полісся». За допомогою тексту учні складають характеристику свого компоненту ландшафту. Дайте можливість кожній команді презентувати результати свого дослідження та самостійно заповнити таблицю.

Українське Полісся

«Українське Полісся займає південну частину Поліської низовини. З півдня – обмежене Волино-Подільською і Придніпровською височинами і тільки на лівобережжі Дніпра малопомітно зливається з Придніпровською низовиною. Це край різноманітних мінеральних багатств. Тут добувають вугілля, торф, руди металів, граніти, топаз, крейду та інші корисні копалини. Природні умови Українського Полісся досить різноманітні. Тут є широкі річкові долини з заболоченими заплавами або покриті луками, з сосновими лісами на борових терасах. Міжрічкові простори то мають вигляд піщаних рівнин з дерново-підзолистими і болотними ґрунтами, то вигляд хвилястих рівнин з сосново-дубовими лісами. Основними лісоутворюючими породами є сосна, дуб, береза, чорна вільха, осика. Тут водяться рись, вовк, лисиця, куниця, дикий кабан, ведмідь і лось. Є на Поліссі і острівні лісові рівнини, розчленовані ярами і вкриті сірими лісовими ґрунтами. Іноді бувають такі сильні вітри, що руйнують будинки, дерева та виганяють воду з озер. Наприклад, у 1951 році в сусідніх з Україною районах Білоруського Полісся пронісся смерч, які зруйнував цілі села. За кількістю опадів Полісся займає перше місце серед рівнинних територій України. На всій території панує помірно континентальний клімат з теплим вологим літом та м'якою зимою, що є сприятливим для землеробства. Людина дуже змінила рослинність Полісся. За дореволюційних часів ліси по-хижацьки вирубали. Нині майже половина території зайнята орними землями, на яких вирощують жито, пшеницю, ячмінь, кукурудзу, льон, картоплю, кукурудзу. Води Полісся мають велике народно-господарське значення. Річки майже повністю належать до басейну Дніпра і тільки невелика кількість їх на крайньому заході стікає до Західного Бугу. Живлення річок змішане. Озера зустрічаються часто, але розміри їх незначні. На річках і озерах часто зустрічаються качки, кулики, мартини, водяться короп, лящ, краснопірка, сом. Однією з головних проблем Полісся є освоєння боліт і заболочених земель, що займають понад 4% території. На болотах і луках живуть горностай, ласка, білий лелека, журавель. На Поліссі заборонено полювати на лося, білку, бобра, козулю, тетерів, ведуться роботи по акліматизації ондатри, нутрії оскільки наша держава великого значення надає охороні природи...»

Зона мішаних лісів

Географічне положення	
Рельєф і корисні копалини	
Кліма	
Внутрішні води	
Ґрунтовий покрив	

<i>Рослинний світ</i>	
<i>Тваринний світ</i>	
<i>Природоохоронні території</i>	

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Учасники команди відповідно до своєї назви розглядають компоненти ландшафту мішаних лісів у так званій вертикальній площині, як:

- компонент регіону
- чинник його розвитку
- об'єкт трансформації в результаті антропогенної діяльності
- проблемне поле
- динамічна (історична) категорія
- засіб оптимізації екологічної ситуації в регіоні

Наприклад, вода є компонентом регіону Полісся; фактор його розвитку через водопостачання, транспортні шляхи та гідроенергетику; у результаті антропогенної діяльності з'явилися водосховища, змінюється гідрографічний рисунок та рівень мінералізації вод; виснаження та забруднення води є основною екологічною проблемою зони мішаних лісів; наявність води на території відіграє значну роль в розвитку регіону на всіх історичних етапах; вода є екологічним каркасом та умовою збалансованого розвитку території. Як результат, такий підхід дає можливість усвідомлено виокремлювати властивості і зв'язки компонентів, що формують територіальну систему.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Позначити на контурній карті зону мішаних лісів.

Паламарчук Максим Мартинович ***(1916 - 2000)***

Відомий український економіст та економ-географ. Заклав основи теорії промислового комплексоутворення у промисловості та сільському господарстві, вивчав розміщення і територіальну організацію продуктивних сил, зробив внесок у розвиток суспільно-географічної районології, теорію раціонального використання природних ресурсів. Основними напрямками науково-дослідницької діяльності М.М. Паламарчука були: дослідження цукробурякового комплексу УРСР; теорія формування і територіальної організації агропромислових комплексів; розробка концепцій суспільно-територіального комплексу; створення посібників для вчителів з економічної географії України, а також шкільного підручника «Географія України». Основні праці: «Географія промисловості УРС», «Проблеми розвитку та розміщення продуктивних сил Південно-Західного економічного району».

Розділ III. Природокористування

Тема «Природні ресурси як чинник суспільного розвитку»

Мета: сформувати поняття про природні ресурси, кваліфікацію природних ресурсів, дати уявлення про раціональне й нераціональне природокористування; розвивати формування вмінь працювати з текстом, аналізувати та робити висновки; виховувати почуття бережного відношення до природи; викликати інтерес до роботи в парах.

Обладнання: атлас, конспект, підручник, картки з уривками тексту, іграшкові гроші, картки з природними ресурсами: вода, земельні ресурси, надра, енергія сонця, флора та фауна.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Поясніть твердження:

- *«Раніше природа лякала людину, а тепер людина лякає природу» (Ж. І. Кусто).*
- *«Ми отримали у спадок несказанно прекрасний сад, але наша біда в тім, що ми погані садівники» (Д. Дарелл).*
- *«Природа – єдина книга, що укладає глибокий зміст на усіх своїх сторінках» (Й.Гете).*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Науково-технічна революція призвела, з одного боку, до формування у людства всеохопної системи знань і технологій, з другого – до збільшення антропогенного впливу на природу. Людина отримала можливість впливати на хід природних процесів, підкорила сили природи, але разом із тим забруднювати і руйнувати довкілля. Економіка кожної країни залежить від наявності та кількості корисних копалин, чистоти води, багатства лісів,

родючості ґрунту... Але ми ці ресурси використовуємо так бездумно, що постає питання: а що потім? Через 10, 20, 30 років?

IV. Вивчення нового матеріалу

Сформуйте визначення поняття «природні ресурси» та «природно-ресурсний потенціал». Надайте класифікацію природних ресурсів. Наведіть приклади раціонального й нераціонального природокористування. Поміркуйте, які нові глобальні проблеми можуть виникнути в майбутньому у разі вичерпання природних ресурсів, а які зникнуть.

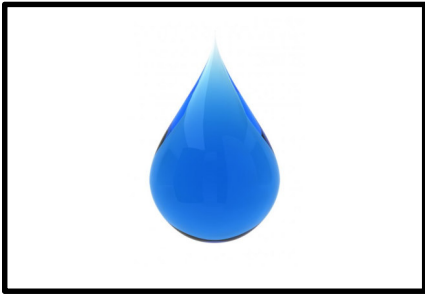
V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Суттєвим елементом навчання географії має бути формування в учнів уміння здійснювати екологічний вибір, приймати рішення і компетентно діяти у побутових ситуаціях, так чи інакше пов'язаних із споживанням. Найпростіше цю умову досягнути за допомогою ділової гри «Географічний аукціон». Об'єднайте клас у 5 команд. Для кожної команди надайте однакову суму коштів та картки з природними ресурсами. Надалі зачитайте картки з уривками твору М.М. Паламарчука «Економічна і соціальна географія України з основами теорії» розділ 7.5 «Навколишнє середовище і здоров'я населення». Для кожної описаної проблеми з уривку твору команди пропонують варіант її вирішення, а також «віддають» певну кількість коштів або ресурсів зі свого банку. Надалі вчитель питає «Хто більше?». У разі надання найбільшої кількості варіантів вирішення проблеми команда отримує бонус – додаткові кошти або ресурси до свого банку.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Знайти в мережі Інтернеті інформацію про заходи щодо розв'язання глобальних проблем на території України.

Чубинський Павло Платонович **(1839-1884)**

Український етнограф, краєзнавець, фольклорист, поет, що народився в м. Бориспіль. В 1862 р. висланий з Києва під наглядом поліції до Архангельської губернії за «українофільство», оскільки був прихильником національного відродження України та автором офіційно визнаного українського національного гімну «Ще не вмерла Україна». В своїй головній праці «Праці етнографо-статистичної експедиції в західно-руський край» прагнув максимально повно описати всі особливості побуту українського народу, збирав і вивчав історичні, письмові джерела та надавав великого значення вивченню сучасної культури українського народу. Один з авторів карти «Південно-руські нарiччя та говiрки», яка позначала територiю доминування української мови. У 1875 був нагороджений Золотою медаллю на міжнародній виставці у Парижі за науково-дослідницькі праці з етнографії і статистики.

Розділ І. Населення України і світу

Тема «Етнічний, релігійний склад»

Мета: сформувати знання про особливості національного складу населення України; виховувати повагу до представників усіх народів, що проживають в Україні, почуття толерантності до етнічних меншин та представників усіх релігійних напрямів, представлених в Україні; зміцнювати внутрішню самосвідомість, розуміння мирного співіснування народів в незалежній, єдиній Україні.

Обладнання: підручник, фізична карта України, карта «Етнічний склад населення», фотографії національних костюмів, традиційних страв.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

На попередньому уроці учні були об'єднані у команди для проведення дослідження і пошуку інформації відповідно до обраної національності.

II. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Зараз у світі проживає близько 48 млн. українців, з яких 37,5 млн. – у своїй національній державі. З відродженням України виникла проблема творення нової української політичної нації з корінного етносу та представників інших національностей, що проживають на території держави. Які нації та народи проживають на території нашої держави, яку частку серед них займають українці, ми дізнаємося сьогодні на уроці.

III. Вивчення нового матеріалу

1. Поняття про етнос та націю

Вчитель: Сучасна Україна – багатонаціональна держава, де проживають більше 100 націй та народностей. А що таке нація? Нація – це вища форма етносу. Приналежність людей до певної нації або народності отримала назву «національність». А хто знає, що таке етнос? Етнос – це група людей, яка

історично склалася на певній території і характеризується спільністю мови, культури, побуту, звичаїв, традицій, способу життя та самосвідомістю (тобто особистим відчуттям «національної ідентичності», колективним усвідомленням своєї єдності та відмінності від інших).

2. Національний склад населення України

Вчитель: Давайте подивимось на карту України та дамо характеристику географічного положення нашої країни. Україна має унікальне географічне положення, тому здавна разом з корінним етносом – українцями – тут жили представники інших народів. Вони будували міста, розорювали цілинні землі, приносили свою релігію та культуру. Давайте ближче з ними познайомимось.

1 група – українці: Ми одна зі східних гілок слов'янських народів. Проживають українці по всій території країни і займають приблизно 77,8 % від усієї кількості населення.

2 група – євреї: Етнічна група євреїв належить в Україні до однієї з найдавніших і найчисленніших груп. Їх чисельність приблизно 18% від усього населення країни. Високий відсоток єврейського населення завжди був у маленьких містечках на захід від Дніпра («містечкові євреї»), а також в Одесі (36,5 % від загальної кількості населення міста), Чернівцях (33,5 %), Львові (31,9 %) і деяких інших містах. Зараз 97 % євреїв живе у великих містах країни: Києві, Одесі та Дніпрі.

3 група – поляки: Національна група поляків почала складатися в Україні з XIV ст. на хвилі колонізації Польщею Галицько-Волинського князівства. Тому головним регіоном розселення поляків в Україні була Галичина. Тепер поляки в національному складі населення України становлять 0,4 % і представлені практично в усіх її регіонах, але традиційним осередком їх розселення залишаються західні райони України: Житомирщина (4,5 %), Хмельниччина (2,4 %), Львівщина (1 %), Тернопільщина (0,6 %).

4 група – кримські татари: Особливу національну групу в складі населення України утворюють татари. Майже до кінця XVIII ст. татари складала більшість населення краю, зокрема Криму та степових районів Таврії. Великих втрат татари зазнали під час депортації у воєнні роки, і лише останнім часом, коли визнано незаконність виселення татар, вони поступово повертаються на свої історичні землі. За даними перепису населення 1989 р., татари становили лише 0,2 % в національній структурі України, але дані сучасної статистики фіксують їх чисельність вже на рівні 0,4 %.

Вчитель: Ви такі молодці! Але давайте поговоримо про духовну культуру народу. Якою мовою ви спілкуєтесь? А яка у вас релігія? Назвіть видатного діяча культури, представника вашої народу.

1 група – українці: Мелодійна і виразна українська мова успадкувала всі особливості давньослов'янської, а писемність сформувалася на основі кирилиці. Виникнення Київської Русі призвело до прийняття українцями християнства, яке й нині залишається найбільш поширеною релігією. Таких відомих українців, як Тарас Шевченко, Леся Українка, Іван Франко знають в усьому світі – вони наша гордість!

2 група – євреї: Нашою рідною мовою є іврит, а традиційною релігією – юдаїзм. Ми дуже пишаємось письменником Шоломом-Алейхемом та Шмуелем Йосефом Агноном.

3 група – поляки: наша рідна мова – це польська. Вона як і українська мова належить до групи слов'янських мов. Основна релігія – християнство. Ми переважно римо-католики, є серед нас і протестанти. Наш польський науковець Микола Копернік подарував світу геліоцентричну систему світу. А Марія Склодовська-Кюрі була першою жінкою-хіміком.

4 група – кримські татари: Нашою рідною мовою є татарська, а релігією – іслам. Це одна з найпоширеніших релігій у світі. Ми дуже пишаємось голосом Джамали та громадським діячем Мустафою Джемілевим.

3. Українська діаспора

Вчитель: Хто з вас знає що таке «діаспора»? Давайте запишемо: Діаспора – це розселення значної частини народу за межами своєї етнічної Батьківщини. Розрізняють східну та західну українські діаспори. Майже дві третини східної діаспори складають українці, які проживають у росії та Середній Азії. Найчисленніша західна українська діаспора – у США та Канаді. Вагомим чинником консолідації різних гілок української нації стали Всесвітні форуми українців.

IV. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Вчитель: За результатами широкомасштабної експедиції 1869-1871 рр. Чубинський обробив та підготував до друку сім томів наукового опису культури, обрядів, побуту українців та інших етносів, що проживали на цих землях. Давайте порівняємо, які народи жили на українських землях у 19 столітті за описом П. Чубинського та через сто тридцять років. *(учням необхідно створити діаграму за таблицею, порівняти показники та дати відповіді на запитання)*

Національний склад	1872 рік	Національний склад	2001 рік
Малоруси	83,53%	Українці	77,8%
Поляки	1,57%	Росіяни	17,3%
Великоруси	0,86%	Білоруси	0,6%
Молдавани	0,18%	Молдавани	0,5%
Німці	0,55%	Кримські татари	0,5%
Чехи	0,11%	Болгари	0,4%
Інші (євреї, цигани, татари, караїми)	0,02%	Інші (угорці, румуни, поляки)	2,9%

1. Чи змінився національний склад населення?
2. Як пояснити зменшення відсотка українців?
3. Які народи майже зникли з території України?
4. Що впливає на зміну національного складу в країні?

V. Підсумок уроку

VI. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника
2. Скласти етнічне дерево своєї родини, наприклад: прізвище, ім'я, по-батьковій, національність члена родини.

Шаблій Олег Іванович

(1935-2023)

Український географ, завідувач кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету, заслужений діяч науки і техніки України, доктор географічних наук. Був членом Редакційної Ради з підготовки і видання «Національного атласу України». Автор і науковий редактор навчальних планів і програм зі спеціальності «Економічна і соціальна географія». Видав хрестоматію «Новітня українська суспільна географія», у якій представив біографії і праці 24 українських учених, що працювали у суспільній географії. Наукові інтереси: теорія і методологія суспільної географії, наукова спадщина української географії, комплексне атласне картографування. Основні праці: «Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії», «Соціально-економічна географія України», «Математичні методи в соціально-економічній географії».

Розділ II. Національна і світова економіка

Тема «Національна економіка»

Мета: пояснити учням поняття «національна економіка», «валовий внутрішній продукт», «індекс людського розвитку»; назвати основні показники соціально-економічного розвитку країни; порівняти рівень соціально-економічного розвитку України та інших країн; навчити учнів аналізувати статистичні дані, систематизувати інформацію, робити висновки.

Обладнання: підручник, політична карта світу, проектор, атлас.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Частина населення певної країни може працювати за її межами. Водночас у країні працюють іноземні підприємства, які належать закордонним власникам. Чи впливають ці факти на загальне багатство країни? Яким чином? Спробуйте оцінити – це добре чи погано.

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Ми часто використовуємо поняття «економіка» або «господарство». А чи знаєте ви що воно означає? Подивіться навколо себе. Ваш одяг, їжа, школа, місто чи село – це продукт діяльності певних підприємств та організацій, які щось виготовляли, побудували, привезли. Відпочиваючи, або лікуючись, ви також користуєтесь послугами різних підрозділів господарства.

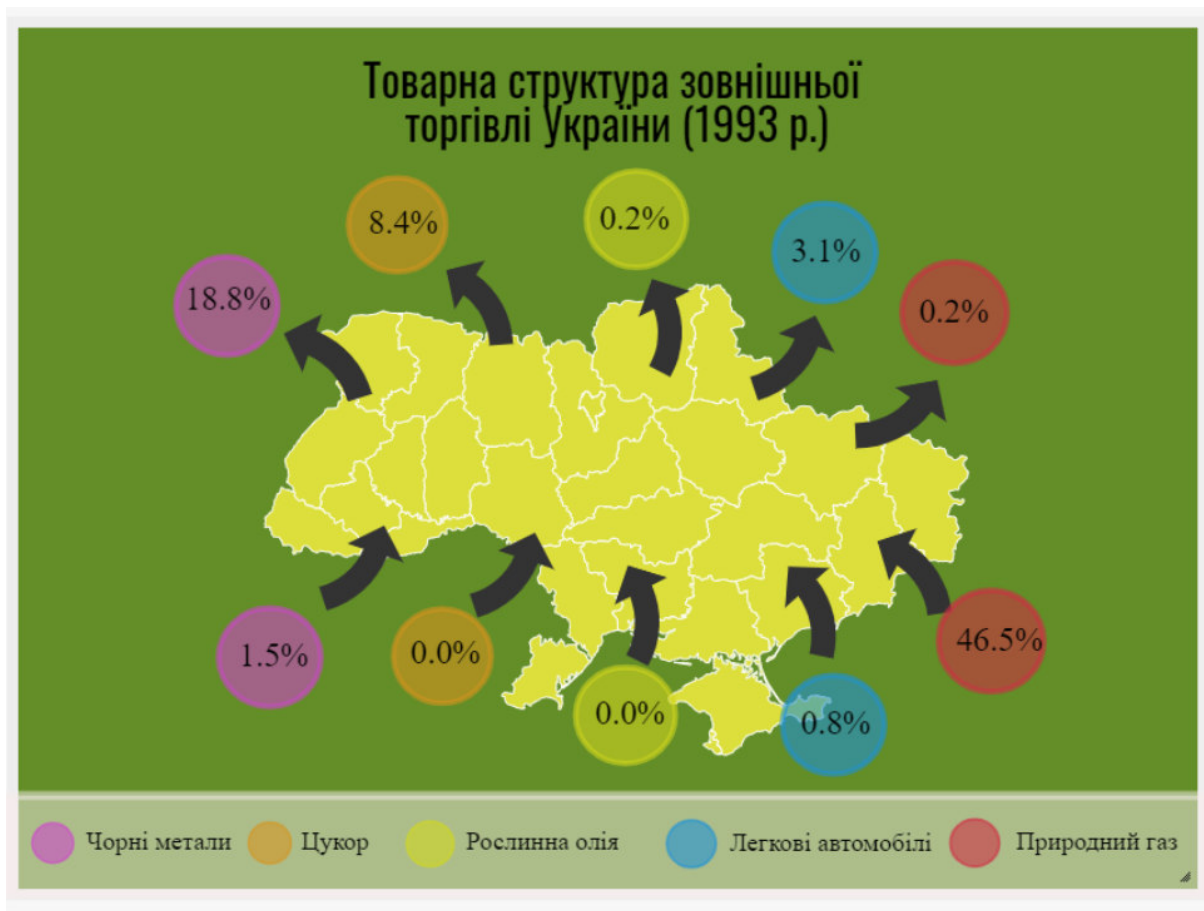
Усі підприємства, які є в межах країни, прямо або опосередковано пов'язані між собою та утворюють національну економіку. Від того, як працює цей складний механізм, залежить рівень економічного розвитку країни й наше з вами життя.

IV. Вивчення нового матеріалу

З'ясуйте, що таке «господарство», «національна економіка», «виробництво». Розкажіть про основні показники економічного розвитку національної економіки: ВВП та ВВП на душу населення. За допомогою підручника ознайомтесь з рейтингом країн світу за рівнем ВВП та ВВП на душу населення; місце України в цьому рейтингу. Запишіть визначення поняття «індекс людського розвитку» та ВВП; основні показники, які враховуються під час підрахунку; місце України в рейтингу країн світу за індексом людського розвитку та ВВП.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

На даному етапі узагальнення та закріплення навчального матеріалу учитель повинен звертати увагу на найважливіші ознаки предметів, явищ, процесів, обирати ті технології, які найповніше розкривають істотні ознаки явищ і понять. Цього можливо досягнути за допомогою сучасного наочного способу подачі даних у графічній формі – «інфографіки». Інфографіка допомагає структурувати великі обсяги інформації та проявити творчість у процесі створення графіків або схем. Але для початку потрібно зробити декілька підготовчих кроків: 1. Визначитись з темою інфографіки та її призначенням; 2. Підібрати необхідну літературу; 3. Продумати сценарій і намалювати «чернетку» своєї майбутньої інфографіки; 4. Оформити свою візуалізацію у безкоштовних сервісах *infogr.am*, *piktochart.com*, *visual.ly*, *easel.ly*. Наприклад, вирішуємо створити інфографіку товарної структури зовнішньої торгівлі України. Далі, підбираємо необхідну інформацію з твору «Соціально-економічна географія України» доктора географічних наук О.І. Шаблія про стан зовнішньої торгівлі у 1993 році та сучасний стан (приклад інфографіки зовнішньої торгівлі станом на 1993 рік зображено нижче). Продумаємо сценарій оформлення інфографіки, створюємо її у сервісі *easel.ly* і показуємо, які зміни відбулись у товарообміні України за ці роки.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Дізнатися, які підприємства працюють у вашому місті і яку продукцію вони виготовляють. Установити, чи існують зв'язки між даними підприємствами, навести приклади.

Кубійович Володимир Михайлович ***(1900-1985)***

Український історик, географ, громадсько-політичний діяч з Лемківщини. Дослідження В. М. Кубійовича присвячені життю населення та особливостям розвитку господарства Карпат, території та населенню українських земель, демографічним проблем України. Як активний учасник українського національно-визвольного руху і щирий український патріот, проф. В. Кубійович в 1940 році очолив Український центральний комітет у Кракові. Під час підпільної війни його стараннями уникнули гестапівських арештів чимало українських політичних і громадських діячів. Головний редактор «Енциклопедії українознавства», яке було основним джерелом знань про Україну й український народ для чужинців, містило правдиву інформацію про минуле й сучасне України. Основні праці: «Географія українських і сумежних країв», «Коротка географія України».

Розділ II. Національна і світова економіка

Тема «Сільське господарство»

Мета: ознайомити учнів з особливостями структури сільськогосподарських земель України, географією основних виробництв рослинництва; розвивати вміння працювати з економічними картами, уміння грамотно зчитувати інформацію з них; виховувати в учнів почуття бережливого ставлення до сільськогосподарської землі.

Обладнання: підручник, «Фізична карта України», карти розміщення основних сільськогосподарських культур, атлас, олівці контурна карта України.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

Вправа «Fake news»

Вчитель проговорює новину, а учні мають визначити де була брехня і виправити її.

«Основу агровиробничої сфери світового господарства становить сільське господарство – один з найдавніших видів людської господарської діяльності. В ньому й нині зайнято більш як 50% економічно активного населення світу. Проте, якщо в країнах, що розвиваються, в сільському господарстві працює менш як 1/10 зайнятого населення, то в економічно розвинутих країнах - понад 2/3, у США тільки 2,8% економічно активного населення. Наприклад, у США на одного зайнятого в сільському господарстві припадає понад 5 зайнятих в інших галузях АПК, в Європі відповідно 2-2,5 чоловіка. Отже, навіть в економічно розвинутих країнах в АПК зайнято 1/5, а то і понад 1/4 економічно активного населення.»

Брехня! Насправді, чим бідніша країна, тим більший відсоток працездатного населення залучено в сільське господарство.

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

Землеробські традиції, що виникли на території України, – одні із найдавніших на Землі. Найкращі світові ресурси чорноземів зосереджені в нашій державі. Знання про розвиток рослинництва від найдавніших часів і про його сьогоdnішній стан є важливими, оскільки Україна і надалі залишається світовим лідером у виробництві зернових та окремих технічних культур.

IV. Вивчення нового матеріалу

Ознайомтесь із часткою сільського господарства у ВВП України, співвідношенням рослинництва й тваринництва, порівняйте ці дані із даними високорозвинених країн. Проаналізуйте діаграми «Структура сільськогосподарських угідь в Україні» (Рис. 4) та «Структура посівних площ сільськогосподарських культур в Україні» (Рис. 5). Зробіть висновки. За допомогою атласу визначте центри розміщення в Україні виробництва зернових і технічних культур, картоплярства, овочівництва, баштанництва, виноградарства.

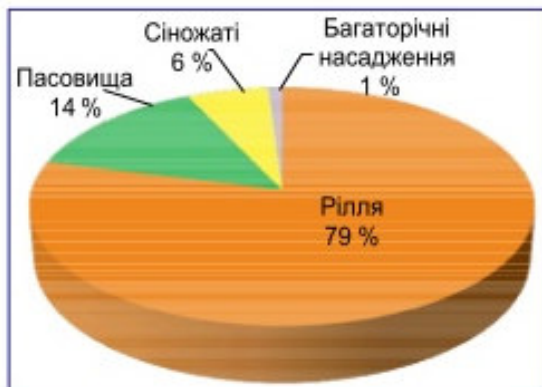

Рис. 4. «Структура сільськогосподарських угідь в Україні»

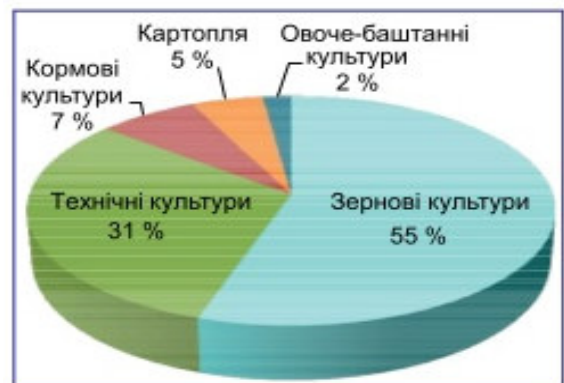

Рис. 5. «Структура посівних площ сільськогосподар. культур в Україні»

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

Запропонуйте в класі парну роботу за допомогою прийому «Картографічна лабораторія». Роздайте учням 1 контурну карту України та прикріплена до неї

кальку на парту. Далі 1 учень з атласу наносить на контурну карту України основні центри вирощування зернових культур чорною ручкою. Потім, учні читають уривок з твору українського економ-географа К.В. Кубійовича та вже другий учень наносить на кальку над контурною картою ареали вирощування тих самих зернових культур, що описані в творі, але вже кольоровими олівцями. Після закінчення роботи, попросіть пари дати відповідь на запитання: які зернові культури більше не вирощують на території України? Чи змінились ареали вирощування культур і чому? Що впливає на ці зміни (кліматичні зміни, попит, ринкова ціна)?

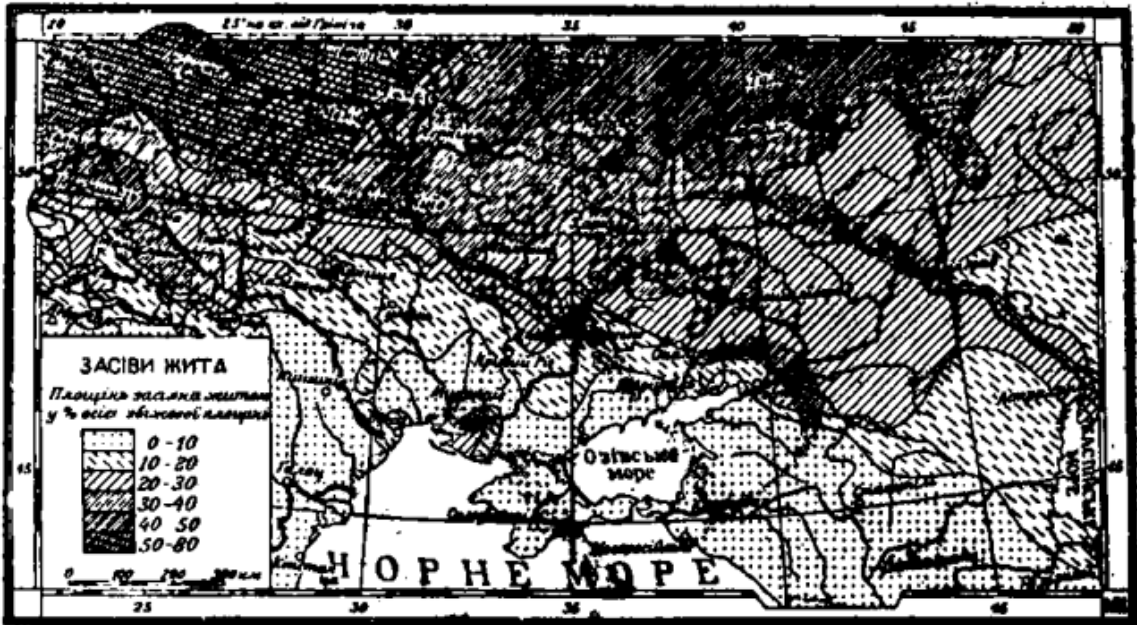
Географія українських і сумежних земель(зернове господарство)

«Збіжжєві культури в нашій країні відіграють основне значення. Головні культури – пшениця і жито – разом займають 57% площі, ячмінь, овес і кукурудза 34%, а підрядне значення мають просо і гречка – 9%. В околиці чорноземних ґрунтів відсоток пшениці збільшується. Особливо яскраво бачимо ситуацію на Правобережжі, у степах і Передкарпатті. Лише на пд.-сх. Надкаспійщини пшениця майже зникає через низьку вологість ґрунту.»

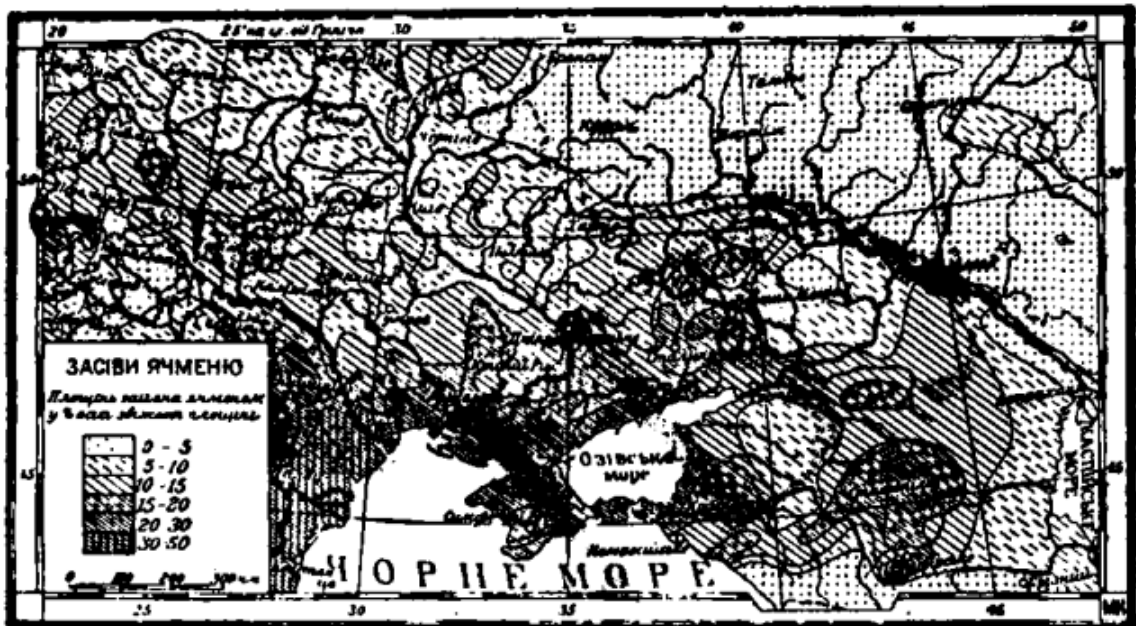
Обр. 314. Площа засіяна пшеницею у % всієї зернової площі.

Ціла північна Україна із своїми бідними гуртами, це в першій мірі країна жита. На Слобожанщині жито має перевагу над пшеницею оскільки більш стійко витримує зиму.

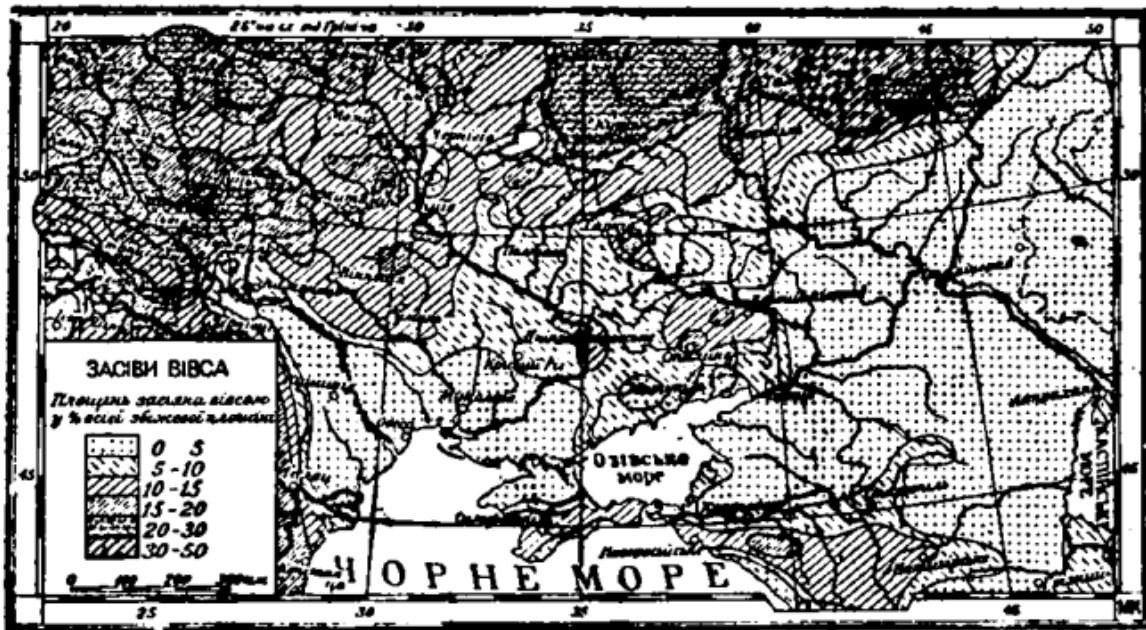
Обр. 315. Площа засіяна жито у % цілої зернової площі.

На карті видно, що основні площі ячменю поширені на півдні країни у степах – він є тут важливим експортним збіжжям та кормовою культурою.

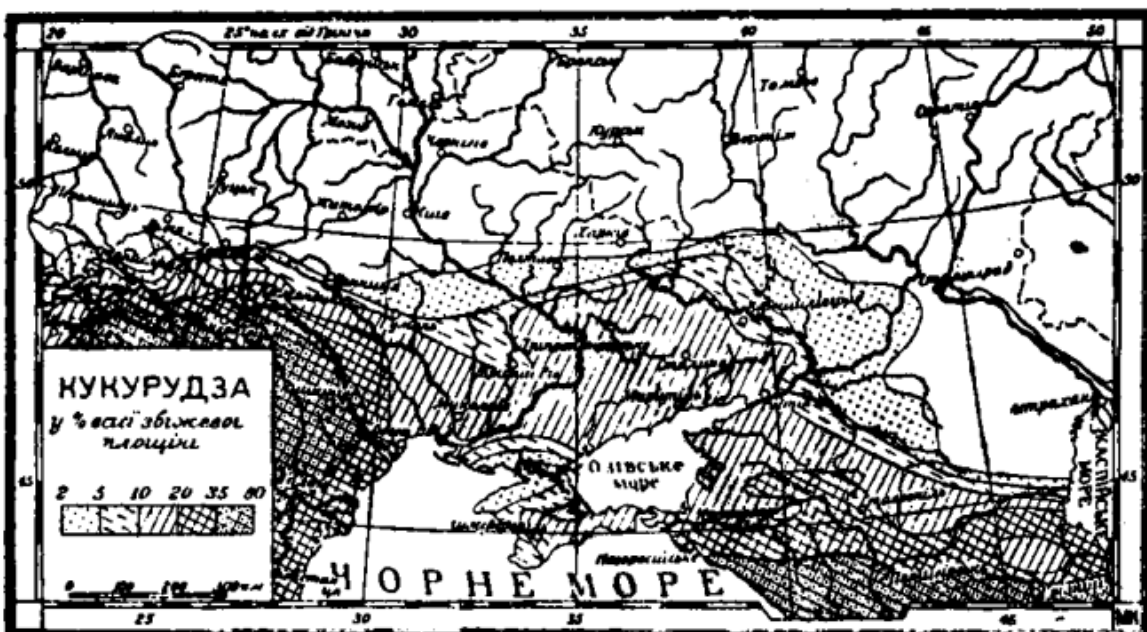
Обр. 316. Площа засіяна ячменем у % цілої зернової площі.

Найбільше вівса зустрічаємо у нас на заході у зв'язку з більшою вологістю. Найбільший відсоток в Карпатах, де творить аж $\frac{1}{3}$ усієї збіжжєвої площі.

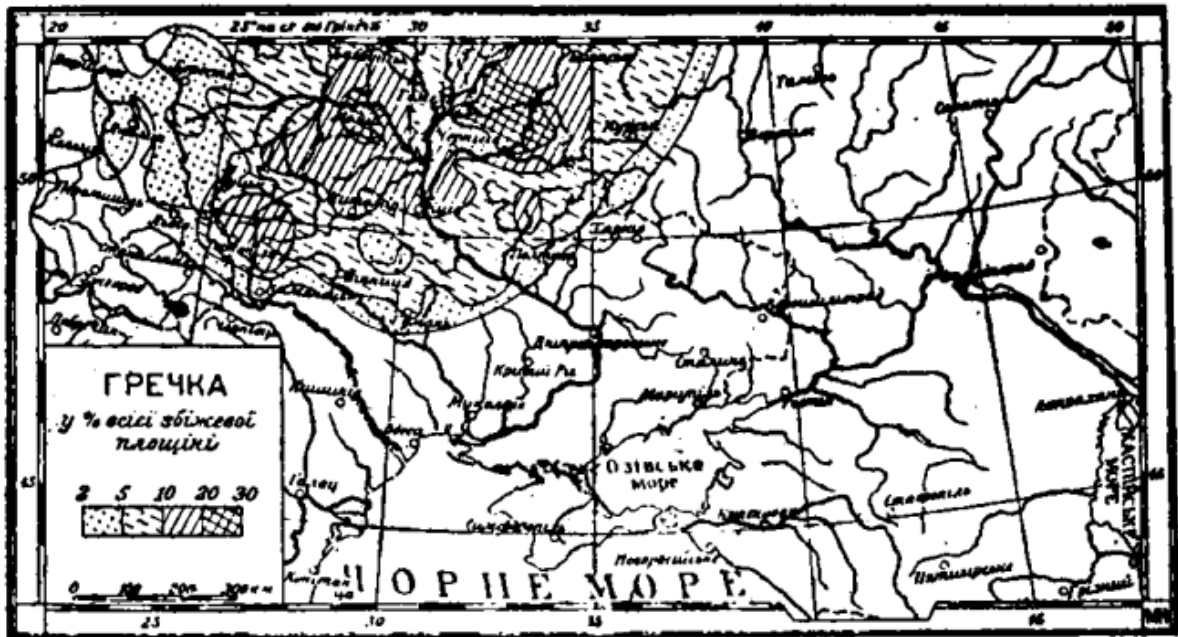
Обр. 317. Площа засіяна вівсом у % цілої зернової площі.

Площі, засіяні кукурудзою, утворюють три осередки на території України: Покуття й Бессарабія, Маріупольщина і Мелітопольщина над Азовським морем, Передкавказзя.

Обр. 318. Площа засіяна кукурудзою у % цілої зернової площі.

Просо проростає скрізь, за винятком заходу. А головним районом поширення гречки є Чернігівщина.»

Обр. 320. Площа засіяна гречкою у % цілої зернової площі.

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Закінчити роботу з контурною картою і дати відповіді на запитання.

Синявський Антін Степанович ***(1866-1951)***

Український політичний і громадський діяч, економіко-географ. Походив зі старовинного священицького роду та був членом української "Одеської Громади", створив "Молоду громаду". Отримав звання вчителя гімназії з географії, лектор Вищих жіночих курсів, ад'юнкт-доцент гірничої статистики. Вперше розпочав досліджувати геополітичні зв'язки української економіки, зокрема її співвідношення з економікою Близького Сходу. Засновник Євгенічної школи (наука про умови поліпшення спадкових якостей людини), хоча за радянських часів цю науку було ототожнено з расизмом. Один із засновників археологічного та археографічного вивчення минулого Південної України. Основні праці: «Близький Схід у світі геополітики (Проблема торговельних зв'язків)», «Сучасна економіка Єгипту в зв'язку з розвитком українсько-єгипетської торгівлі».

Розділ II. Національна і світова економіка

Тема «Торгівля»

Мета: сформувати поняття про світовий ринок товарів та послуг; визначити основні напрямки зовнішньо-торгівельних зв'язків різних регіонів світу; розвивати аналітичне та систематичне мислення, робити власні судження.

Обладнання: політична карта світу, атлас, мультимедійне обладнання для презентації, підручник, 6 кольорових капелюхів.

Проведення заняття:

I. Організаційний момент

II. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок

«Евристична бесіда»

- *Які види транспорту в Україні лідирують за пасажиро- і товарообігом?*
- *Які вантажі є основними для залізничного транспорту України?*
- *Які переваги і недоліки автомобільного транспорту України?*
- *Як використовують трубопровідну мережу України?*
- *Чи є в Україні річковий транспорт? Які його переваги та недоліки?*

III. Мотивація навчальної і пізнавальної діяльності

«Успіх у торгівлі походить від хорошого знання ринків та ще кращого знання самих себе» – Ларрі Вільямс. Сьогодні зростання обсягів міжнародної торгівлі випереджає темпи зростання світового виробництва. Непорозуміння між країнами у сфері міжнародної торгівлі часто ставали приводом до війн. Для того щоб уникнути зловживань у сфері торгівлі, сучасний світовий ринок регулюється за допомогою низки правил, які встановлюються глобальними міжнародними організаціями. Тому важливо розуміти принципи і правила міжнародної торгівлі та місце України у цьому процесі.

IV. Вивчення нового матеріалу

Розкрийте поняття «міжнародні економічні зв'язки» та організації, що координують світові економічні відносини (ОЕСР, МВФ, МБРР, СОТ). Поясніть, що таке «світовий ринок» та його структура. Запишіть види (експорт, імпорт) і форми (обмін споживчими вартостями, технологіями, послугами, безвалютний товарообіг) міжнародної торгівлі. З'ясуйте сучасні тенденції зовнішньої торгівлі України.

V. Закріплення нових знань, умінь, навичок

На даному етапі цікавим груповим методом активізації пошуку ідей є прийом «Шести капелюхів» (Е. де Боно). Клас об'єднується у команди. Далі учасники кожної команди обирають «кольоровий капелюх» та отримують уривок твору українського економ-географа А.С. Синявського. Відповідно до кольору капелюха команда виконує завдання і працює з текстом:

- Білий капелюх (раціональний). Учасники вивчають проблему і підбирають цифри, факти досліджуваного. Дають відповідь: що ми маємо? Що нам ще потрібно? Які питання у нас виникають?

- Червоний капелюх (емоційний). Учасники вивчають емоції, інтуїції, почуття. Дають відповідь на питання: які відчуття виникають у мене, коли я занурююсь у дану проблему?

- Чорний капелюх (песимістичний). Учасники вивчають труднощі, пов'язані з проблемою, недоліки, чого слід боятися.

- Жовтий капелюх (оптимістичний). Учасники вивчають позитивні сторони даного питання. Відповідають на: для чого це потрібно? Чому це можливо зробити? Чому це буде результативно?

- Зелений капелюх (творчий). Учасники групи шукають нові пропозиції, ідеї, альтернативи.

• Синій капелюх (філософський). Учасники розкажуть про шляхи і наслідки впровадження їх розробки у практику. Дають відповідь на питання: чого ми досягли? Що робити далі?

УСРР та Близький Схід у світлі геополітики

«Відповідно до свого географічного положення на березі Чорного та Азовського моря, характеру рельєфу, ґрунту, напрямку течії річок, клімату, рослинності – територія України вже в далеку сиву давнину була в культурно-економічних зв'язках з землями Близького Сходу. Також Україна є мостом між східною частиною нашого Союзу, Азією та Західною Європою. Особливо відзначається наша країна розвитком кам'яновугільної, залізорудної, металургійної, хімічної промисловості. У наш час особливе значення мають величезні потенційні та кінетичні ресурси України, її багатство корисними копалинами, що необхідні для важкої індустрії, і які відсутні в країнах Близького Сходу. А це вже значний розвиток для української промисловості, металургії та розширення сільськогосподарської індустрії. Звичайно, рівняючи до Заходу, вселюдного та багатого, ринки Сходу мали для нашого Союзу далеко меншого значення. До речі, по імпорту та експорту з УСРР перше місце мали Англія та Німеччина. Але зупинимось на висвітленні попиту країн Сходу. Головним чином ринок потребував від нас текстильних виробів, а для збіжжя – продуктів млинарства, пекарства, металевих виробів, цукру та ласощів. З Туреччини, навпаки, вивозили ягоди, горіхи, помаранчі, маслини, інжир, бавовну, тютюн, прянощі. Звичайно, умови для розвитку торговельних відносин надзвичайно тяжкі, але ж систематична праця над розвитком торговельних зв'язків мусить дати свої наслідки. Тому, Всеукраїнська Асоціація має спільно з іншими державними установами всебічно вивчати країни Сходу, їх експортіві потреби і наші експортіві ресурси.»

VI. Підсумок уроку

VII. Домашнє завдання

1. Відповідні параграфи підручника.
2. Знайти у мережі Інтернет світові торговельні марки, що представлені на полицях українських магазинів.

Мезенцев Костянтин Володимирович ***(1971)***

Український географ, завідувач кафедри економічної та соціальної географії, професор КНУ ім. Т. Шевченка. Голова Київського відділу Українського географічного товариства. Заступник голови технічного комітету стандартизації «Туризм і послуги у сфері туризму». Член міжнародної дослідницької асоціації з урбаністичних досліджень на пострадянському просторі іга.urban. Стажувався в Інституті регіональної географії імені Лейбніца (Лейпциг, Німеччина) та Інституті географічних досліджень Угорської академії наук (Будапешт). Читав лекції в Університеті Лейпцига (Німеччина), Університеті Гельсінкі (Фінляндія), Університеті Етвеша Лоранда (Будапешт, Угорщина). Основні праці: «Географія релігій», «Регіональна політика в Україні: суспільно-географічний аспект».

Розділ II. Національна і світова економіка

Тема «Туризм»

Мета: залучення учнів до проєктної діяльності; формування дослідницьких навичок; розвиток уміння працювати в команді, відбирати, систематизувати, аналізувати інформацію.

Обладнання: карта міста Київ, підручник, конспект.

Урок-проєкт

«Моделювання туристичної зони в урбанізованому просторі»

Етапи і зміст проєктної роботи

1. Пошуковий: визначення теми та мети проєкту, пошук та аналіз проблеми, висунення гіпотези, обговорення методів дослідження.

На даному етапі учні формують команди. За допомогою уривку статті Мезенцева К.В. «Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація» визначають проблему низького забезпечення населення районів Києва «зеленими» публічними просторами. Визначають основну мету проєкту – моделювання рекреаційного простору району міста Києва (або будь якого іншого міста, селища) з метою «озеленення» публічного простору.

2. Аналітичний: аналіз вхідної інформації, пошук оптимального способу досягнення мети проєкту, побудова алгоритму діяльності, покрокове планування роботи.

На етапі аналітики команди визначають район міста Києва, що потребує рекреаційного наповнення; прописують етапи виконання проєкту; розподіляють обов'язки; встановлюють період виконання кожного етапу.

3. Практичний: пошук і аналіз географічної літератури; виконання запланованих кроків.

4. Презентаційний: оформлення кінцевих результатів, підготовка та проведення презентації, „захист” проєкту.
5. Контрольний: аналіз результатів, коригування, оцінка якості проєкту вчителем географії.

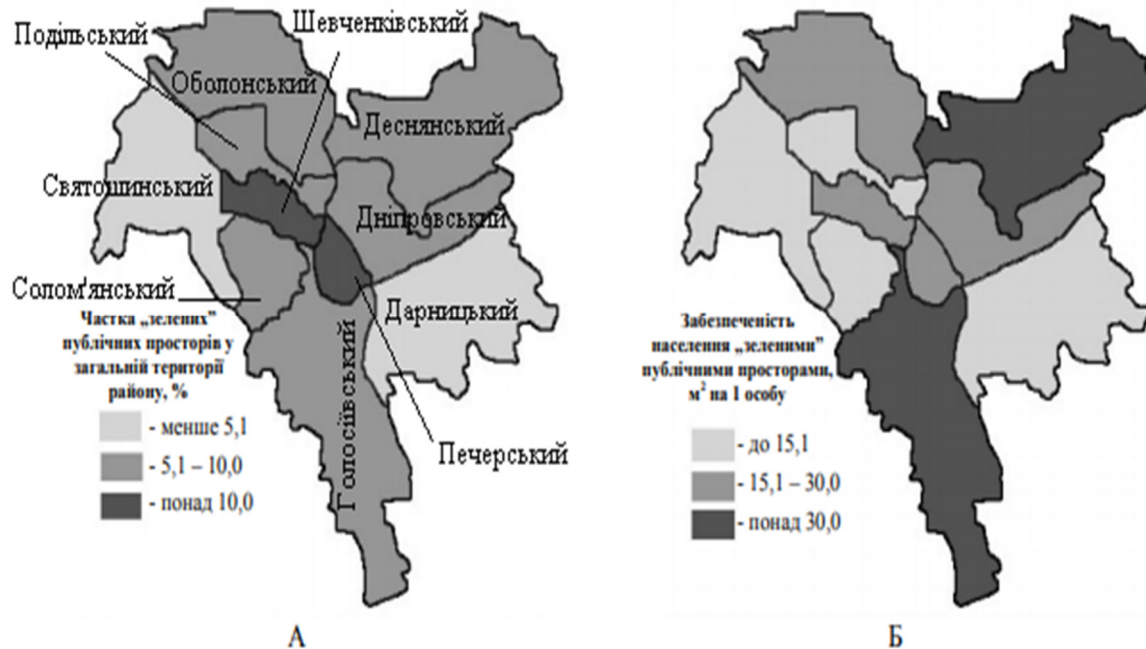

Рис.6. Приклад готової проєктної роботи

«Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація»

«За функціональною ознакою озеленені території міста поділяють на території загального, обмеженого користування та спеціального призначення. Як «зелені» публічні простори можна трактувати лише озеленені території загального користування (зважаючи на ознаку доступності та функції рекреації, комунікації). Вони охоплюють парки (культури та відпочинку, відпочинку та спеціалізовані), а також сквери і бульвари. Загальна площа «зелених» публічних просторів Києва становить 5,5 тис. га, або 6,6% території міста. Найвищою їх частка є в центральних Печерському (19,2%) та Шевченківському (18,0%) районах, найнижча – в Святошинському (3,2%) та Дарницькому (2,6%) (рис.А). Забезпеченість населення міста «зеленими» публічними просторами становить 19,8 м² на одну особу і суттєво різниться за районами. Так, у Голосіївському районі цей показник становить 48,4 м², у Деснянському – 32,7, тоді як в Святошинському – 9,6, Солом'янському – лише 7,8 м² (рис.Б). Всього на території Києва функціонує 140 парків (17 культури і відпочинку, 116 відпочинку та 6

спеціалізованих) загальною площею 5,1 тис. га, що становить 6,1% території міста. Ряд парків виступають публічними просторами загальнодержавного (Володимирська гірка, Маріїнський, Гідропарк) або загальноміського (Труханів острів, Хрещатий, Міський сад, Печерський ландшафтний) значення.

Інші виконують функції публічних просторів районного рівня – Голосіївський імені М. Рильського, Куренівський, Нивки, Відрадний, імені Пушкіна, Перемога тощо. Окремою категорією парків є спеціалізовані – ботанічні сади, зоопарк, Музей народної архітектури і побуту, Експоцентр України, гольф-парк. Найбільші площі паркових публічних просторів розміщені на території Деснянського (1,11 тис. га) та Голосіївського (1,07 тис. га) районів, найменші – Подільського (0,19 тис. га) та Солом'янського (0,22 тис. га). Всього в Києві 19 класичних бульварів та ще 41 вулиця має бульварну частину загальною площею 146,4 га. Прикладом класичного є бульвар Тараса Шевченка. Найбільші площі бульварів зосереджені на території Святошинського (25,0 га), Деснянського (24,0 га), Дарницького (22,8 га), Оболонського (17,1 га), найменші – Печерського (7,5 га) та Дніпровського (4,0 га) районів. Також як «зелені» публічні простори використовуються 307 скверів міста загальною площею 288,9 га. Найбільші площі скверів розміщені на території Оболонського (52,9 га), Шевченківського (42,5 га), Голосіївського (42,2 га) районів, найменші – Дарницького (16,4 га) та Печерського (8,6 га).»

Список використаної літератури

1. Географія українських і сумежних земель / опрац. і склав В. Кубійович. – 2-ге вид. – Краків; Львів: Укр. вид-во, 1943. – 517, [3] с., [5] арк. карт : іл.
2. Гійом Левассер де Боплан. Опис України; пер. з фр. В. Косика. – Львів: Мета, 1998. – 179 с.
3. Григорович-Барський В. Г. Мандри по Святих Місцях Сходу з 1723 по 1747 рік = Странствования по Святым Местам Востока с 1723 по 1747 г. / пер. з давньоукр. П. Білоус ; за ред. М. Москаленка. – Київ: Основи, 2000. – 766 с.
4. Гродзинський М. Д. Ландшафтознавство: навчальний посібник / М. Д. Гродзинський, О. В. Савидька. - К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2008. – 319 с.
5. Ковалевский Е. П. Собрание сочинений. Том 2. Путешествие во внутреннюю Африку / Е.П. Ковалевский - «ПРИЯТНАЯ КОМПАНИЯ», 1849. – 299 с.
6. Лисянський Ю. Ф. Подорож навколо світу на кораблі «Нева» в 1803-1806 роках. Видавництво TravelBooks, 2024. – 560 с.
7. Мезенцев К.В., Мезенцева Н.І. Публічні простори Києва: забезпеченість населення та сучасна трансформація. *Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон. зб. наук. праць*. Вип. 11(2), Харків. 39-47.
8. Миклухо-Маклай М. М. Серед дикунів Нової Гвінеї. Київ: Видавництво ЦК ЛКСМУ «Молодь», 1961. 304 с.
9. Паламарчук М.М., Паламарчук О.М. Економічна і соціальна географія України з основами теорії. – Київ: Знання, 1998.
10. Праці етнографічно-статистичної експедиції в західно-руській край, спорядженої імператорським географічним товариством. Південно-західний відділ, матеріали і дослідження, зібрані д.чл. П.П. Чубинським. Том 2. Донецьк : Норд-Прес, 2008. 632 с.
11. Седов Г.Я. Как я открою Северный полюс. Синий журнал, №13. СПб.: М.Г. Корнфельд. 1912 г. 20 с.
12. Синявський А.С. Вибрані праці. /А.С. Синявський. - К.: Наукова думка., 1993. – 384с.
13. Сосса Р.І. Історія картографування території України: Підручник для студ. ВНЗ / Р. І. Сосса. – Київ: Либідь, 2007. – 334 с.
14. Соціально-економічна географія України [Текст] / ред. О. І. Шаблій. - Львів : Світ, 1994. – 607 с.
15. Стінна фізична карта України С.Л. Рудницького. Масштаб 1:1 000 000. Відень, 1918 рік.
16. Тутковский П.А. Записки Киевского общества естествоиспытателей : Т. 8 : вып. 2. Типо-Литография И.Н. Кушнерева и Ко. Киев, 1887. 439 с.

17. Фізична географія України : підруч. / О. М. Маринич, П. Г. Шищенко. – Київ: Знання, 2005. – 511 с.
18. Шищенко П.Г. Прикладна фізична географія. - Київ : Радянська школа, 1986. – 297 с.
19. Humboldt, A. Ansichten der Natur. (A. Fisher Hrsg.). Independently Published, 2019. p. 150.
20. Robert Falcon Scott. The diaries of Captain Robert Scott: A record of the second Antarctic Expedition 1910-1912. University Microfilms, 1968. 2000 p.

Список використаної літератури (QR)

Г.Л. де Боплан

В.Г. Григорович-
Барський

М.Д. Гродзинський

А. фон Гумбольдт

Є.П. Ковалевський

В.Г. Кубійович

Ю.Ф. Лисянський

О.М. Маринич

К.В. Мезенцев

М.М. Миклухо-
Маклай

М.М. Паламарчук

Роберт Скотт

С.Л. Рудницький

Г.Я. Сєдов

А.С. Синявський

Р.І. Сосса

О.І. Шаблій

П.Г. Шищенко

П.А. Тутковський

П.П. Чубинський

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Логінова А. О.

Наукова спадщина географів

навчально-методичний посібник

електронне видання

Обсяг 5,58 ум. друк. арк.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м Київ, вул. Січових Стрільців 52-а, корп. 2;
тел./факс: +38 (044) 481 38 82
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовників,
розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08.2009 р.

